

मुंबई येथील उच्च न्यायालयात
साधारण मूळ दिवाणी अधिकार क्षेत्र
रिट पिटीशन नंबर ४३७२ / २०२२

वेवी कंस्ट्रक्शन एलएलपी

लेव्हल ६, सीजे हाऊस येथे कार्यालय

अॅनी बेझंट रोड, वरळी,

मुंबई - ४०० ०१८ .

.. याचिकाकर्ते

विरुद्ध

१. सहाय्यक आयकर आयुक्त,

सर्कल-२२(१)

रूम नंबर ३२२, पिरामल चेंबर्स,

लाल बाग, परळ, मुंबई - ४०० ०१२.

२. प्रधान आयकर आयुक्त-२०

कक्ष क्रमांक ४१८, चौथा मजला, पिरामल चेंबर्स

लाल बाग, परळ, मुंबई - ४०० ०१२.

३. सहाय्यक आयकर आयुक्त

नॅशनल फेसलेस येथे त्यांचे कार्यालय

असेसमेंट सेंटर, दिल्ली

.. उत्तरदाता

४. भारत संघ

अर्थ मंत्रालय, नॉर्थ ब्लॉक,

नई दिल्ली - ११० ००१.

ज्येष्ठ वकील श्री. जे. डी. मिस्त्री, यांचे सोबत श्री. बी. व्ही. झवेरी, कु. भार्गवी
रावल याचिकाकर्त्यातर्फे.

उत्तरदातांसाठी श्री. अखिलेश्वर शर्मा.

कोरम: जी. एस. कुलकर्णी आणि

अद्वैत एम. सेठना, जे.जे.

दिनांक : २६ नोव्हेंबर २०२४ .

जाहीर : २० डिसेम्बर २०२४

निर्णय (जी. एस. कुलकर्णी, जे.) :

१. नियम, ताबडतोब परत येण्याजोगा. उत्तरदाते नोटीस सेवा माफ करतात. पक्षकारांच्या संमतीने अखेरची सुनावणी झाली.

२. भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २२६ अन्वये ही याचिका प्राप्तिकर अधिनियम, १९६१ (थोडक्यात, "आयटी कायदा") च्या कलम १४७ अन्वये मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याविरोधात याचिकाकर्त्याचे आक्षेप फेटाळण्यात आले आहेत आणि कलम १४३ (३) अन्वये मूल्यांकन अधिकाऱ्याने ३० सप्टेंबर २०२२

रोजी दिलेला मूल्यांकन आदेश कलम १४७ सह आयटी कायद्याचे २६० आणि १४४ ब अन्वये, अशा कर निर्धारण अधिकाऱ्याने १४ ऑक्टोबर २०२१ रोजी दिलेल्या आदेशाला आव्हान दिले आहे. संबंधित आदेशांशी संबंधित मूल्यांकन वर्ष २०१२-१३ आहे.

३. याचिकेत नमूद केल्याप्रमाणे आवश्यक तथ्ये लक्षात घेणे आवश्यक आहे:-

याचिकाकर्ते एक मर्यादित दायित्व भागीदारी संस्था आहे, जी सुरुवातीला २७ नोव्हेंबर १९९५ रोजी खाजगी मर्यादित कंपनी म्हणून समाविष्ट केली गेली आणि नंतर ३० मार्च २०११ रोजी मर्यादित दायित्व भागीदारी (एलएलपी) मध्ये रूपांतरित झाली. तेव्हापासून ते नियमितपणे आयकर विवरणपत्र भरत आहेत.

४. २०१२-१३ या कर निर्धारण वर्षासाठी याचिकाकर्त्याने २९ सप्टेंबर २०१२ रोजी उत्पन्नाचा परतावा भरला. ०३ ऑक्टोबर २०१३ रोजी याचिकाकर्त्याला आयटी कायद्याच्या कलम १४३ (१) अन्वये नोटीस बजावण्यात आली होती. प्रदीर्घ कालावधीनंतर म्हणजे १२ नोव्हेंबर २०१८ रोजी डीडीआयटी (आय अँड सीआय), युनिट-२ (२) यांनी कलम १३३ (६) अन्वये नोटीस बजावून विक्रीच्या

रकमेतील याचिकाकर्त्याचा वाटा, जमीन विक्रीपासून, भांडवली नफ्याची मोजणी आदी तपशील मागवले. याचिकाकर्त्याने २७ नोव्हेंबर २०१८ च्या पत्राद्वारे या नोटीशीला उत्तर दिले ज्यात त्यांनी मागवलेल्या सर्व तपशीलांची माहिती दिली आहे. ०७ डिसेंबर २०१८ रोजी याचिकाकर्त्याने अधिक तपशील दाखल केला आणि डीडीआयटीकडून वैयक्तिक सुनावणी घेण्याची विनंती केली. पुन्हा प्राप्तिकर अधिकारी (आय अँड सीआय), युनिट-२ (१) यांनी २० नोव्हेंबर २०१८ आणि १९ डिसेंबर २०१८ रोजी याचिकाकर्त्याला कलम १३३ (६) अन्वये नोटिसा बजावल्या आणि त्यावर याचिकाकर्त्याने अनुक्रमे १४ डिसेंबर २०१८ आणि २८ डिसेंबर २०१८ रोजी उत्तरे दाखल केली. १७ जानेवारी २०१९ रोजी संबंधित आयकर अधिकाऱ्याने याचिकाकर्त्याला कलम १३३ (६) अन्वये पुढील नोटीस बजावली.

५. या पार्श्वभूमीवर २९ मार्च २०१९ रोजी याचिकाकर्त्याला आयटी कायद्याच्या कलम १४८ अन्वये नोटीस बजावून याचिकाकर्त्याला कळविण्यात आले की, संबंधित कर निर्धारण वर्षासाठी (२०१२-१३) आकारण्यात येणारे उत्पन्न आयटी कायद्याच्या कलम १४७ च्या मर्यादित मूल्यमापनातून सुटले आहे, असे मानण्याचे कारण आहे. आणि अशा कारणास्तव, उपरोक्त मूल्यांकन वर्षासाठी

उत्पन्न / तोट्याचे मूल्यांकन/ पुनर्मूल्यांकन करण्याचा प्रस्ताव होता. त्यानुसार याचिकाकर्त्याने अशी नोटीस प्राप्त झाल्यापासून ३० दिवसांच्या आत विहित नमुन्यातील विवरणपत्र संबंधित मूल्यांकन वर्षासाठी सादर करण्याचे आवाहन करण्यात आले होते. कर निर्धारण अधिकाऱ्याने २३ एप्रिल २०१९ च्या पत्राद्वारे याचिकाकर्त्यास खटला पुन्हा सुरू करण्याची कारणे सादर केली आणि श्री. डायस लोवाजी फ्रेझर आणि श्री. संजय आ. जाधव यांनी दिनांक १६ ऑगस्ट २०११ रोजी घेतलेल्या रु. ९,००,००,०००/- च्या मिळकतीमुळे ४,१३,०५,९३०/- रुपये करपात्र उत्पन्न आयटी कायद्याच्या कलम १४७ च्या अर्थातर्गत मूल्यमापनापासून सुटले असल्याचे नमूद केले.

६. याचिकाकर्त्याने ०६ मे २०१९ च्या पत्रातील कारणांवर आक्षेप घेतला आणि त्यावर विश्वास ठेवण्याची कारणे अस्पष्ट असल्याचा युक्तिवाद केला; मूल्यमापन अधिकाऱ्याने काढलेल्या निष्कर्षाशी त्यांचा काहीही संबंध नव्हता, त्यामुळे ते कायद्याने वाईट होते. कर निर्धारण अधिकाऱ्याने अशा हरकतींचा विचार केला आणि २५ नोव्हेंबर २०१९ च्या आदेशाद्वारे याचिकाकर्त्याने घेतलेले आक्षेप फेटाळून लावले. त्यानंतर मूल्यमापन अधिकाऱ्याने १९ मे २०२१ रोजी मूल्यांकन आदेश पारित केला.

७. उपरोक्त परिस्थितीत याचिकाकर्त्याने कलम १४८ अन्वये बजावलेली नोटीस आणि २५ नोव्हेंबर २०१९ च्या या आदेशाला आव्हान देणारी रिट याचिका क्रमांक ३३६८ दाखल करून याचिकाकर्त्याने उपस्थित केलेल्या हरकती फेटाळून लावत या न्यायालयात धाव घेतली. अशा रिट याचिकेवर, खंडपीठाने १३ डिसेंबर २०१९ रोजी अंतरिम आदेश देऊन संबंधित नोटिशीला आणि पुढील कार्यवाहीला स्थगिती दिली. खंडपीठाने २१ सप्टेंबर २०२१ रोजी पक्षकारांचे म्हणणे ऐकून घेईपर्यंत स्थगिती आदेश कायम ठेवण्यात आला होता, जेव्हा खंडपीठाने परिच्छेद ३ नुसार रिट याचिका विद्वान सल्लागारांच्या संमतीने निकाली काढण्याचा खालील आदेश दिला.

“१. श्री. वाळवे यांनी सांगितले कि १७ सप्टेंबर २०२१ रोजी सहाय्यक आयकर आयुक्त बिजू थॉमस यांचे प्रतिज्ञापत्र १४ सप्टेंबर २०२१ च्या आदेशाचे पालन करत दाखल करण्यात आले आहे. आम्ही प्रतिज्ञापत्राचा विचार केला आहे आणि त्यात दिलेले स्पष्टीकरण आम्ही स्वीकारतो.

२. १९ मे २०२१ रोजीचा मूल्यांकन आदेश रद्द करण्यात आला आहे. साहजिकच परिणामी नोटिसा असतील तर त्या ही रद्द केल्या जातात.

३. पक्षकारांचे हक्क आणि युक्तिवाद खुले ठेवून आम्ही वकिलांच्या संमतीने खालील आदेश देतो.

(अ) प्राप्तिकर कायदा, १९६१ ('कायदा') च्या कलम १४७ अन्वये मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याविरोधात घेण्यात आलेला आक्षेप निकाली काढणारा २५ नोव्हेंबर २०१९ रोजीचा आदेश (याचिकेला 'पी' प्रदर्शित) रद्द बातल ठरवला जातो.

(ब) ६ मे २०१९ च्या हरकतीचा फेरविचार करून पुढील आदेश देण्यासाठी हे प्रकरण संबंधित प्राधिकरणाकडे पाठविण्यात आले आहे. आर्थिक वर्ष २०१२-१३ साठी मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याचे कारण सांगणाऱ्या २३ एप्रिल २०१९ च्या पत्राच्या उत्तरात

याचिकाकर्त्याला पुढील म्हणणे सादर करायचे असेल तर याचिकाकर्ते आजपासून दोन आठवड्यांच्या आत ते सादर करू शकतात. मुदतवाढ दिली जाणार नाही.

(क) पुन्हा उघडण्याच्या कारणांमध्ये नमूद केलेल्या आकडेवारीबाबत याचिकाकर्त्याने काही स्पष्टीकरण मागितले तर संबंधित प्राधिकरणाने याचिकाकर्त्याकडून पत्र प्राप्त झाल्यानंतर दोन आठवड्यांच्या आत ते प्रदान करावे.

(ड) विहित नियमांनुसार याचिकाकर्त्याची वैयक्तिक सुनावणी घेतल्यानंतर संबंधित प्राधिकरण मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्यावरील आक्षेपांचा निपटारा करू शकेल.

४. आम्ही स्पष्ट करतो की आम्ही या प्रकरणाच्या गुणवत्तेवर कोणतेही निरीक्षण केलेले नाही.

५. श्री. वाळवे यांनी नमूद केले आहे की, हरकती निकाली काढण्याच्या टप्प्यापर्यंत पुन्हा

उघडल्यास ती क्षेत्राधिकार मूल्यमापन अधिकाऱ्याकडे राहते आणि एकदा क्षेत्राधिकार मूल्यांकन अधिकाऱ्याने निकाली काढल्यानंतर हे प्रकरण पुढील मूल्यांकनासाठी फेसलेस स्कीमकडे जाते. निवेदन स्वीकारले.

६. रिट याचिका निकाली काढली.

(जोर दिला आहे)

८. त्यामुळे या न्यायालयाने दिलेल्या उपरोक्त आदेशाचा परिणाम म्हणून याचिकाकर्त्याने उपस्थित केलेल्या ०६ मे २०१९ च्या हरकतीचा फेरविचार करून पुढील आदेश देण्याची कार्यवाही मूल्यमापन अधिकाऱ्यांकडे सोपविण्यात आली. खंडपीठाने दिलेल्या वरील आदेशाच्या परिच्छेद ३ (ब) नुसार याचिकाकर्त्याने ३० सप्टेंबर २०२१ रोजी मूल्यांकन अधिकाऱ्याच्या २३ एप्रिल २०१९ च्या पत्राद्वारे मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्यासाठी याचिकाकर्त्याला दिलेल्या कारणांच्या अनुषंगाने पुढील हरकती दाखल केल्या.

९. त्यानंतर कर निर्धारण अधिकाऱ्याने याचिकाकर्त्याला ०८ ऑक्टोबर २०२१ रोजी पत्र पाठवून प्राप्तिकर अधिकारी (आय अँड सीआय) यांनी प्रधान

आयकर आयुक्तांना ०६ मार्च २०१९ रोजी पाठवलेल्या पत्रात या व्यवहाराची माहिती म्हणजेच श्री. दरयास लोवाजी फ्रेझर आणि श्री. संजय आ. जाधव यांनी दिनांक १६ ऑगस्ट २०११ रोजी मूल्य रु. ९,००,००,०००/- होते. अशा प्रकारे ०६ मार्च २०१९ रोजीच्या या पत्राला जोडून याचिकाकर्त्यास सूचित करण्यात आले की, नैसर्गिक न्यायाच्या तत्वांचे अनुसरण करून, याचिकाकर्त्याने मूल्यांकन अधिकाऱ्यास प्राप्त झालेल्या व्यवहारांवरील अशा माहितीवर सादरीकरण/ उत्तर द्यावे.

१०. १४ ऑक्टोबर २०२१ रोजी प्रतिवादी क्रमांक १ ने याचिकाकर्त्याचे आक्षेप फेटाळून लावले. तसेच, याचिकाकर्त्याने विशेष मागणी केली असली तरी आयटी कायद्याच्या कलम १५१ अन्वये मंजूरीची प्रत याचिकाकर्त्याला देण्यात आली नाही. त्यानंतर ०८ सप्टेंबर २०२२ च्या सूचनेनुसार मूल्यांकन प्रक्रिया राष्ट्रीय फेसलेस असेसमेंट सेंटर, दिल्ली येथे हस्तांतरित करण्यात आली. प्राप्तिकर पोर्टलवर अशी नोटीस टाकून याचिकाकर्त्याला १२ सप्टेंबर २०२२ रोजी कारणे दाखवा नोटीस बजावण्यात आली होती, असा दावा याचिकाकर्त्याने केला आहे. तसेच आयटी कायद्याच्या कलम १४२ (१) अन्वये १२ सप्टेंबर २०२२ या तारखेला नोटीस पोर्टलवर नोंद करण्यात आली होती. कारणे दाखवा नोटीस

बजावण्याबाबत तसेच कलम १४२ (१) अन्वये दिनांक १२ सप्टेंबर २०२२ रोजी नोटीस बजावण्याबाबत आपल्याला माहिती नसल्याचा दावा याचिकाकर्त्याने केला आहे, म्हणून त्यावर याचिकाकर्त्याने उत्तर देणे बाकी होते.

११. २० सप्टेंबर २०२२ रोजी, एक पत्र प्रतिवादी क्रमांक ३/सहाय्यक आयकर आयुक्त, राष्ट्रीय फेसलेस असेसमेंट सेंटर (थोडक्यात, "एनएफएसी") याचिकाकर्त्यास २० सप्टेंबर २०२२ रोजी कारणे दाखवा नोटीस सह याचिकाकर्त्याच्या हिताला बाधा आणणारे हे बदल प्रामुख्याने श्री. डायस लोवाजी फ्रेझर आणि श्री. संजय जाधव दिनांक १६ ऑगस्ट २०११ रोजी रु. ९,००,००,०००/- आणि विशेषतः उपनिबंधक कार्यालय, मावळ, पुणे यांच्याकडून या व्यवहारासंदर्भात प्राप्त झालेला निर्देशांक-२ अन्वये संबोधित केले गेले. याचिकाकर्त्याला नोटीस बजावण्यात आली असली तरी त्याचे उत्तर देण्यात आले नाही, असे कारण नोंदविण्यात आले. यांस खालील कारणे सांगितली होती :-

“२. तुमच्या बाबतीत तुमच्या हिताला बाधा आणणारे खालील बदल प्रस्तावित आहेत:-

तुमच्या बाबतीत कलम १४७ अन्वये १९.०५.२०२१ रोजी आदेश देण्यात आला. या आदेशाविरोधात आपण माननीय उच्च न्यायालयात दाद मागितली. त्यानंतर उच्च न्यायालयाने २४.०९.२०२१ रोजी आदेश दिला. उच्च न्यायालयाच्या आदेशाच्या अनुषंगाने कलम १४८ अन्वये नोटीस बजावण्यासाठी व कायद्याच्या कलम १४८ (२) अन्वये नोंदविण्यात आलेल्या कारणांकरिता आपण ३०.०९.२०२१ रोजी नव्याने हरकती दाखल केल्या. जेएओने १४.१०.२०२१ च्या आदेशाद्वारे आपण उपस्थित केलेला आक्षेप निकाली काढला. उच्च न्यायालयाच्या आदेशाच्या परिच्छेद ५ नुसार हे प्रकरण पुढील मूल्यमापनासाठी फेसलेस स्कीमकडे जाते.

त्यानंतर दिनांक १२.०९.२०२२ च्या कलम १४२ (१) अन्वये नोटीस जारी करण्यात आली. दिनांक १५.०९.२०२२ रोजी स्मरणपत्र जारी करण्यात आले. तसेच दिनांक १७.०९.२०२२ व २०.०९.२०२२ रोजी १४२(१) अन्वये नोटीस जारी करण्यात आली आहे. याशिवाय व्ही.सी.द्वारे दिनांक १३.०९.२०२२,

१७.०९.२०२२ व २०.०९.२०२२ रोजी वैयक्तिक सुनावणी घेण्यात आली. मात्र, तुम्ही आजतागायत उत्तर दिलेले नाही.

आपल्या बाबतीत खालील कारणे उपस्थित केली गेली:

१. त्यानंतर आयकर अधिकारी (इंटेलिजन्स अँड क्रिमिनल इन्व्हेस्टिगेशन), युनिट यांच्याकडून मिळालेली माहिती-२(१), मुंबल यांनी पत्र क्रमांक आयटीओ (आय&सीआय) युनिट-२(१)/२०१८-१९ दिनांक ०६.०३.२०१९ च्या पत्राद्वारे ९,००,००,०००/- रुपयांची मालमत्ता/ जमिनीची विक्री झाली आहे आणि असा विक्री व्यवहार करदात्या मेसर्स वेव्ही कन्स्ट्रक्शन एलएलपी (पूर्वी वेव्ही कन्स्ट्रक्शन प्रायव्हेट लिमिटेड म्हणून ओळखला जात होता) यांनी आर्थिक वर्ष २०११-१२ ते २०१२-१३ दरम्यान केला आहे.

मिळालेल्या माहितीनुसार मालमत्ता विक्रीचा व्यवहार श्री.

डायस लोवाजी फ्रेझर आणि श्री. संजय बी. जाधव दिनांक १६.०८.२०११ रोजी रु.९,००,००,०००/- या व्यवहाराची पडताळणी केली असता दोन्ही व्यक्तींनी आपल्याकडे केवळ

पॉवर ऑफ अॅटर्नी असल्याचे उत्तर दाखल केल्याचे आढळून आले.

९ कोटी रुपयांच्या व्यवहाररकमेच्या निर्देशांक-२ ची प्रत उपनिबंधक, मावळ, पुणे यांच्याकडून प्राप्त झाली. एसआरओने १०८,२५,००,०००/- रुपयांच्या आणखी एका व्यवहार रकमेचा आणखी एक निर्देशांक-२ उपलब्ध करून दिला होता, ज्याची नोंदणीही १६.०८.२०११ रोजी करण्यात आली होती. निर्देशांक-२ चे अवलोकन केल्यावर असे दिसून येते की, श्री. नोशीर डी तलाठी, रशना तलाठी, मेसर्स झेनरिबा इस्टेट अँड इन्व्हेस्टमेंट प्रायव्हेट लिमिटेड या विक्रेत्यांच्या बाबतीत दरयास लोवाजी फ्रेझर यांनी पॉवर ऑफ अॅटर्नी धारक म्हणून काम पाहिले, तर श्री. संजय बी. जाधव यांनी वेव्ही कन्स्ट्रक्शन एलएलपीसाठी पीओए धारक म्हणून काम पाहिले. इंडेक्स-२ चा अभ्यास केला असता असे दिसून येते की, मेसर्स वेव्ह कन्स्ट्रक्शन एलएलपी ही विक्रेत्यापैकी एक होती.

खाली दिलेल्या तपशीलानुसार संपूर्ण विक्री व्यवहार तीन टप्प्यांत झाल्याची माहिती पुढे आली आहे.

मा लम तेचे वर्ण न	चौ. मी. मध्ये क्षेत्रफ ळ	वि क्री चा दिनां क	विक्री किंमत रु.	मिळाले ली रक्कम
प्लॉ ट अ	१७६ १५.९ ३	१०.० ८.२० ११	९,००,० ०,०००	८,७५,० ०,०००
प्लॉ ट ब	२१४८ ७९.९ ५	१०.० ८.२० ११	१०८,२ ५,००,० ००	१०७,० ०,००,० ००
बि गर	८३३	१०.० ८.२०	३,२५,०	३,२५,०

शे	०	११	०,०००	०,०००
ती				
ज				
मी				
न				
१२				
मी.				
अंत				
र्गत				
र				
स्ता				
प्लॉ				
ट				
अ				

एलटीसीजीची गणना करताना करदात्याच्या प्राप्तीची रक्कम कमी करण्यासाठी करदात्याने अधिग्रहण आणि सुधारणेचा खर्च, व्यावसायिक शुल्क, पर्यवेक्षी शुल्क इत्यादी खर्च विचारात घेतले आहेत. वरील वस्तुस्थिती लक्षात घेऊन करदात्याने ४,१३,०५,९३०/- रुपयांचा उपरोक्त खर्च केला होता.

१. वरील वस्तुस्थिती लक्षात घेता, करदात्याने आर्थिक वर्ष २०१२-१३ शी संबंधित मागील वर्षाच्या मूल्यमापनासाठी आवश्यक असलेली सर्व भौतिक वस्तुस्थिती पूर्णपणे आणि खऱ्या अर्थाने जाहीर करण्यात अपयशी ठरल्याबद्दल आयकर अधिनियम, १९६१ च्या कलम १४७ च्या मर्यादित ४,१३,०५,९३०/- रुपयांच्या करपात्र उत्पन्नाचे मूल्यमापन टाळले गेले आहे असे मानण्याचे मला कारण आहे.

२. वरील वस्तुस्थिती व खटल्याची परिस्थिती लक्षात घेता २०१२-१३ या आर्थिक वर्षासाठी करदात्याच्या

हाती ४,१३,०५,९३०/- रुपयांची रक्कम मूल्यांकनातून सुटली आहे, असे मानण्याचे मला कारण आहे. करदात्याने उत्पन्नाचे योग्य स्वरूप जाहीर न केल्याने उत्पन्न मूल्यांकनापासून वाचले आहे. त्यामुळे प्राप्तिकर कायदा १९६१ च्या कलम १४७ अन्वये २०१२-१३ या आर्थिक वर्षासाठी करदात्याचे प्रकरण पुन्हा सुरू करण्यात येत आहे.

३. या प्रकरणात विचाराधीन वर्षाचे उत्पन्न विवरणपत्र दाखल करण्यात आले. या प्रकरणात संबंधित वर्ष संपून ४ वर्षे उलटली असल्याने करदात्याने विचाराधीन मूल्यांकन वर्षासाठी मूल्यमापनासाठी आवश्यक असलेली सर्व भौतिक वस्तुस्थिती पूर्णपणे आणि खऱ्या अर्थाने उघड न केल्याने विचाराधीन वर्षाचे उत्पन्न मूल्यमापनापासून दूर गेले आहे, असे मानण्याचे कारण आहे. येथे हे नमूद करणे आवश्यक आहे की

विचाराधीन वर्षासाठी उत्पन्न मूल्यांकनातून सुटले आहे असे मानण्याची कारणे वर नोंदविली गेली आहेत.

४. या प्रकरणात विचाराधीन मूल्यांकन वर्ष संपून चार वर्षांहून अधिक कालावधी लोटला आहे, त्यामुळे कलम १५१ मधील तरतुदींनुसार आयकर कायद्याच्या कलम १४७ अन्वये कार्यवाही सुरू करण्यासाठी आणि कलम १५१ मधील तरतुदींनुसार प्रधान उत्पन्न आयुक्त२१, मुंबई यांची नोटीस बजावण्यासाठी आवश्यक मंजूरी आवश्यक आहे.....”

आपण कोणतेही म्हणणे किंवा उत्तर सादर केले नसल्याने आर्थिक वर्ष २०१२-१३ च्या एकूण उत्पन्नात ४,१३,०५,९३०/ची रक्कम का जोडली जाऊ नये, याची कारणे दाखवा, अशी विनंती करण्यात आली आहे.”

(जोर दिला आहे)

१२. त्यानुसार याचिकाकर्त्याला प्रस्तावित बदल का करू नये आणि त्यानुसार मूल्यमापन का पूर्ण करू नये, याचे कारण दाखवा असे आवाहन करण्यात आले होते. २१ सप्टेंबर २०२२ रोजी, याचिकाकर्त्याने आपल्या चार्टर्ड अकाउंटंटमार्फत कारणे दाखवा नोटिशीला उत्तर दिले की प्रतिवादींनी जारी केलेल्या नोटिसा / पत्रे आणि पुनर्मूल्यांकन कार्यवाही वेळेचे प्रतिबंधित, कायद्याने वाईट, अमान्य आणि बेकायदेशीर आहे. या संदर्भात याचिकाकर्त्याने असा युक्तिवाद केला की, २०१२-१३ या मूल्यांकन वर्षासाठी कलम १४८ अन्वये २९ मार्च २०१९ रोजी नोटीस बजावण्यात आली होती. कलम १५३ (२) मधील तरतुदींनुसार ०१ एप्रिल २०१९ पूर्वी कलम १४८ अन्वये नोटीस बजावण्यात आल्याच्या प्रकरणांमध्ये मूल्यांकन आदेश पारित करण्याची शेवटची तारीख ३१ डिसेंबर २०१९ म्हणजेच कलम १४८ अन्वये नोटीस बजावलेल्या आर्थिक वर्षाच्या समाप्तीपासून ९ महिने होती. अशा कारणास्तव, करदात्याच्या बाबतीत, शेवटची तारीख मूल्यांकन आदेश पारित करण्यासाठी ३१ डिसेंबर २०१९ नमूद करण्यात आली होती. याचिकाकर्त्याने २०१९ ची रिट याचिका क्रमांक ३३६८ दाखल केली होती ज्यावर या न्यायालयाने १३ डिसेंबर २०१९ रोजी अंतरिम स्थगिती दिली होती जी रिट याचिका निकाली निघेपर्यंत म्हणजेच २१ सप्टेंबर २०२१ रोजी सुरू होती. त्यामुळे या न्यायालयाने १३

डिसेंबर २०१९ ते २१ सप्टेंबर २०२१ या कालावधीत मूल्यांकन प्रक्रियेला स्थगिती दिली होती, असा युक्तिवाद करण्यात आला. ही वस्तुस्थिती लक्षात घेऊन याचिकाकर्त्याने असा युक्तिवाद केला की, आयटी कायद्याच्या कलम १५३ च्या स्पष्टीकरण १ नुसार मर्यादेचा कालावधी मोजताना कोणत्याही न्यायालयाच्या आदेशाने किंवा आदेशाने मूल्यमापन प्रक्रियेला स्थगिती देण्यात आलेली मुदत वगळणे आवश्यक आहे. त्यामुळे याचिकाकर्त्याने असा युक्तिवाद केला की, असा वगळलेला कालावधी विचारात घेऊनही, त्यानुसार आदेश देण्याची शेवटची तारीख कायद्याच्या कलम १५३ मधील तरतुदी नुसार ३१ डिसेंबर २०१९ रोजी उच्च न्यायालयाने दिलेली स्थगिती २१ महिने ९ दिवसांच्या कालावधीसाठी होती आणि त्यानुसार मूल्यांकन आदेश पारित करण्याची अंतिम तारीख ०९ ऑक्टोबर २०२१ पर्यंत वाढविण्यात आली होती. त्यानुसार उच्च न्यायालयाने २१ सप्टेंबर २०२१ रोजी रिट याचिका निकाली काढल्याने कर निर्धारण अधिकाऱ्याकडे आदेश देण्यासाठी केवळ १८ दिवसांचा अवधी होता, असा युक्तिवाद करण्यात आला.

तथापि, आयटी कायद्याच्या कलम १५३ मधील तरतुदीलागू केल्यास, उपरोक्त कालावधी वगळल्यानंतर लगेचच पुनर्मूल्यांकनाचा आदेश देण्यासाठी कर निर्धारण अधिकाऱ्यास उपलब्ध असलेल्या मर्यादेचा कालावधी ६० दिवसांपेक्षा कमी होता

आणि तसा उर्वरित कालावधी ६० दिवसांपर्यंत वाढवायचा होता, तो वाढवल्याचे मानले जात होते. त्यानुसार, मूल्यांकन आदेश आधी किंवा त्यापूर्वी देण्यात यायला हवा होता. २० नोव्हेंबर २०११ नंतर (जी मूल्यांकन प्रक्रिया पूर्ण करण्याची शेवटची तारीख होती) जारी करण्यात आलेल्या सर्व नोटिसा / पत्रे वेळेवर प्रतिबंधित आहेत आणि कायद्यात त्यांची वैधता नाही, असे नमूद करण्यात आले होते. याचिकाकर्त्याचे मूल्यांकन पुन्हा सुरू करताना सादर केलेल्या कारणांवरही याचिकाकर्त्याने गुणवत्तेच्या आधारे उत्तर दिले. याचिकाकर्त्याची वैयक्तिक सुनावणी घेऊन ती वगळण्याची विनंतीही याचिकाकर्त्याने कर निर्धारण अधिकाऱ्याकडे केली.

१३. या पार्श्वभूमीवर याचिकाकर्त्याला २४ सप्टेंबर २०२२ रोजी कारणे दाखवा नोटीस बजावण्यात आली असून, या नोटीशीमध्ये नमूद केलेल्या कारणांसाठी प्रस्तावित बदल का करू नये, अशी विचारणा करण्यात आली. अशा नोटीसला याचिकाकर्त्याने २६ सप्टेंबर २०२२ रोजी उत्तर दिले आणि इतर गोष्टींसह २६ सप्टेंबर २०२२ च्या उत्तरासह माहिती याचिकाकर्त्याने आधीच भरमसाठ रक्कम सादर केल्याचे नोंदवले. याचिकाकर्त्याने पुनरुच्चार केला की संपूर्ण पुनर्मूल्यांकन

प्रक्रिया वेळेवर प्रतिबंधित होती, तरीही एनएफएसीने याचिकाकर्त्यास २७ सप्टेंबर २०२२ रोजी कारणे दाखवा नोटीस बजावली होती.

१४. याचिकाकर्त्याने २७ सप्टेंबर २०२२ रोजी कारणे दाखवा नोटिशीला उत्तर सादर केल्यानंतर दोन दिवसांच्या आत आयटी कायद्याच्या कलम १४७, २६० आणि १४४ ब सह कलम १४३ (३) अन्वये याचिकाकर्त्याचे एकूण उत्पन्न ४,६९,०२,९८१/- रुपयांची भर घालून मूल्यांकन आदेश देण्यात आला.

१५. वरील तथ्यांच्या आधारेच खालील ठोस दिलासा मिळावा म्हणून प्रस्तुत याचिका दाखल करण्यात आली आहे:-

“(अ) हे माननीय न्यायालय भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २२६ अन्वये १४ ऑक्टोबर २०२१ रोजी प्रतिवादी क्रमांक १ च्या आदेशाला कारणीभूत ठरणाऱ्या खटल्याच्या नोंदी मागविण्यासाठी प्रमाणपत्र किंवा प्रमाणपत्राच्या स्वरूपात किंवा इतर कोणत्याही योग्य रिट, आदेश किंवा निर्देश जारी करण्यास आनंदी असेल, याचिकाकर्त्याचे (उदा. 'जे') आक्षेप आणि अधिनियमाच्या कलम १४३(३) आर.डब्ल्यू.कलम १४७, २६० व १४४ ब अन्वये २०१२-१३ या आर्थिक वर्षासाठी ३० सप्टेंबर

२०२२ रोजी मूल्यांकन आदेश फेटाळून लावणे. (उदा. 'क्यू') आणि त्याचा अभ्यास करून आणि त्याच्या वैधतेचा प्रश्न तपासून प्रतिवादी क्रमांक १ चा १४ ऑक्टोबर २०२१ रोजीचा आदेश रद्द करणे, बदलणे आणि नष्ट करणे, याचिकाकर्त्याचे आक्षेप (उदा. 'जे') आणि कलम १४३(३) आर.डब्ल्यू. कलम १४७, २६० आणि १४४ ब अन्वये ३० सप्टेंबर २०२२ रोजीचे मूल्यांकन आर्थिक वर्ष २०१२-१३ साठी २०२२ (उदा. 'क्यू') साठी आदेश रद्द करणे, बदलणे आणि नष्ट करणे, .

(ब) जेणेकरून हे माननीय न्यायालय भारतीय राज्यघटनेच्या अनुच्छेद २२६ अन्वये परमादेश किंवा आदेश किंवा इतर कोणत्याही योग्य रिट, आदेश किंवा निर्देश जारी करण्यास आनंदी असेल आणि प्रतिवादी क्रमांक १ ला याचिकाकर्त्याचे आक्षेप (उदा. 'जे') फेटाळून लावत १४ ऑक्टोबर २०२१ रोजीचा कथित आदेश मागे घेण्याचे आणि रद्द करण्याचे आदेश देईल. ८ सप्टेंबर, २०२२ ते २७ सप्टेंबर २०२२ या कालावधीत बजावलेल्या नोटिसा मागे घ्या आणि रद्द करा आणि प्रतिवादी

क्रमांक ३ (उदा. 'क्यू') द्वारे ३० सप्टेंबर २०२२ च्या कायद्याच्या कलम १४७, २६० आणि १४४ ब अंतर्गत मूल्यांकन आदेश रद्द करा.

(क) जेणेकरून हे माननीय न्यायालय भारतीय राज्यघटनेच्या अनुच्छेद २२६ अन्वये १४ ऑक्टोबर २०२१ (उदा.'जे') च्या कथित आदेशाच्या अनुषंगाने किंवा त्याच्या प्रमाणे पुढे जाऊ नये असे आदेश आणि निर्देश देणारे भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २२६ अन्वये दारूबंदी किंवा रिट किंवा इतर कोणत्याही योग्य रिट, आदेश किंवा निर्देश जारी करण्यास आनंदी असेल, याचिकाकर्त्याचे आक्षेप आणि प्रतिवादी क्रमांक ३ ने ८ सप्टेंबर २०२२ ते २७ सप्टेंबर २०२२ या कालावधीत बजावलेल्या नोटिसा आणि प्रतिवादी क्रमांक ३ (उदा. २०१२-१३) द्वारे ३० सप्टेंबर २०२२ च्या कायद्याच्या कलम १४७, २६० आणि १४४ ब अन्वये प्रतिवादी क्रमांक ३ (उदा.क्यू) देण्यात यावेत.”

१६. मुंबईच्या परिमंडळ-२२ (१) चे आयकर उपायुक्त जयभीम टी. नारनवरे यांनी स्वतःला न्यायिक मूल्यमापन अधिकारी ("जेएओ") म्हणून वर्णन केले आहे, त्यांच्या महसुलाच्या वतीने उत्तर प्रतिज्ञापत्र दाखल करण्यात आले आहे, ज्यात याचिकाकर्त्याची केस नाकारण्याबरोबरच रिट याचिका ग्राह्य धरली जाऊ नये आणि ती फेटाळण्यात यावी, असा युक्तिवाद केला आहे.

याचिकाकर्त्याच्या वतीने युक्तिवाद

१७. याचिकाकर्त्याचे विद्वान ज्येष्ठ वकील श्री. मिस्त्री यांनी आयटी कायद्याच्या कलम २६० आणि १४४ ब सह कलम १४७ अन्वये देण्यात आलेल्या मूल्यांकन आदेशाच्या वैधतेवर शिक्कामोर्तब करताना, कलम १४८ अन्वये नोटीस बजावलेल्या आर्थिक वर्षाच्या समाप्तीनंतर मूल्यांकन, पुनर्मूल्यांकन किंवा पुनर्मोजणीचे असे आदेश देता येतील का, असा प्रश्न उपस्थित केला आहे. या नोटिसा आणि आदेशांना अन्य कारणांवरूनही आव्हान देण्यात आले आहे, हे लक्षात घेणे पुरेसे आहे की श्री. मिस्त्री यांनी विनंती केल्याप्रमाणे आयटी कायद्याच्या कलम १५३ (२) अन्वये विहित मर्यादेवर आणि कायद्याच्या कलम

१५३ (९) मधील तरतुदीखाली स्पष्टीकरण १ (२) वर आहे. मिस्त्री यांचे म्हणणे आहे की, प्रतिवादी क्रमांक ३ ने ८ सप्टेंबर २०२२ ते २७ सप्टेंबर २०२२ या कालावधीत सुरू होणाऱ्या पुनर्मूल्यांकन प्रक्रियेसाठी आणि त्यानंतर ३० सप्टेंबर २०२२ रोजी आयटी कायद्याच्या कलम १४७, २६० आणि १४४ ब सह कलम १४३ (३) अन्वये संबंधित मूल्यांकन आदेश पारित करण्यासाठी बजावलेल्या नोटिसा कायद्याने वाईट आणि अधिकारक्षेत्राबाहेर आहेत, कारण आयटीच्या कलम १५३ (२) मध्ये आयटीच्या कलम १५३ (९) मधील तरतुदीखालील स्पष्टीकरण १ सह कृती विहित मर्यादेचा कालावधी संपल्यानंतर ते जारी करण्यात आले होते.

१८. अशा युक्तिवादाचे समर्थन करताना असे म्हटले जाते की, कलम १५३ (२) नुसार कर निर्धारण अधिकाऱ्याने कलम १४८ अन्वये नोटीस बजावलेल्या आर्थिक वर्षाच्या समाप्तीपासून नऊ महिन्यांच्या आत तसा आदेश देणे आवश्यक होते. कलम १४८ अन्वये नोटीस २९ मार्च २०१९ रोजी बजावण्यात आली होती. आर्थिक वर्ष ३१ मार्च २०१९ रोजी संपले आणि ०१ एप्रिल २०१९ पासून नऊ महिन्यांचा कालावधी ३१ डिसेंबर २०१९ रोजी संपला. ही सामान्य स्थिती असती. तथापि, याचिकाकर्त्याने २०१९ ची रिट याचिका क्रमांक ३३६८ या न्यायालयात आयटी कायद्याच्या कलम १४८ अंतर्गत नोटीसला आव्हान देणारी दाखल केली होती,

ज्यामध्ये या न्यायालयाने १३ डिसेंबर २०१९ रोजी अंतरिम स्थगिती दिली होती, जी २१ सप्टेंबर २०१२ रोजी याचिकेचा निपटारा होईपर्यंत सुरू होती. ज्या कालावधीत मुक्काम चालविला जाईल तो कालावधी वगळणे आवश्यक आहे.

त्यामुळे १३ डिसेंबर २०१९ ते २१ सप्टेंबर २०२१ या कालावधीत पुनर्मूल्यांकनाच्या प्रक्रियेला स्थगिती देण्यात आली आहे. मर्यादेचा कालावधी मोजताना वगळणे आवश्यक आहे. मिस्त्री यांचे म्हणणे आहे की, आयटी कायद्याच्या कलम १५३ (१) मधील तरतुदीखालील स्पष्टीकरण १ (२) नुसार अशी तरतूद आहे की मर्यादेच्या कालावधीची गणना करताना, कोणत्याही न्यायालयाच्या आदेशाने किंवा आदेशाने मूल्यांकन कार्यवाहीला स्थगिती देण्यात आलेला कालावधी वगळला जाईल. अशा प्रकारे प्रतिवादी क्रमांक १ कडे पुनर्मूल्यांकन आदेश पारित करण्यासाठी केवळ १८ दिवस शिल्लक होते, म्हणजे १३ डिसेंबर २०१९ ते ३१ डिसेंबर २०१९ हा कालावधी स्थगिती दिल्याच्या तारखेपासून सामान्य अभ्यासक्रमानुसार मर्यादा संपुष्टात येण्यापर्यंतचा कालावधी आहे.

१९. आयटी कायद्याच्या कलम १५३ (१) मधील दुसऱ्या तरतुदीनुसार, हा कालावधी वगळल्यानंतर लगेचच पुनर्मूल्यांकनाचा आदेश देण्यासाठी कर निर्धारण अधिकाऱ्याकडे उपलब्ध कालावधी साठ दिवसांपेक्षा कमी आहे, कारण

हा उर्वरित कालावधी स्थगिती उठविल्याच्या तारखेपासून साठ दिवसांपर्यंत वाढविला जाईल आणि त्यानुसार मर्यादेचा हा कालावधी वाढविला जाईल असे मानले जाईल. त्यामुळे प्रतिवादी क्रमांक १ कडे पुनर्मूल्यांकन आदेश देण्यासाठी २१ सप्टेंबर २०२१ पासून म्हणजे २० नोव्हेंबर २०२१ रोजी किंवा त्यापूर्वी साठ दिवस उपलब्ध होते, तर प्राप्तिकर अधिकारी, एनएफएसी यांनी कलम १४३ (३) आणि कलम १४७ ब अन्वये ३० सप्टेंबर २०२२ रोजी कलम १४७ आणि १४४ ब अन्वये हा आदेश पारित केला. त्यामुळे मूल्यमापन आदेश ाला मर्यादेने प्रथमदर्शनी बंदी घालण्यात आली आहे. मिस्त्री यांनी अशा युक्तिवादाचे समर्थन करताना म्हटले आहे की, याचा परिणाम असा झाला की उच्च न्यायालयाने २१ सप्टेंबर २०२१ च्या आपल्या आदेशात कलम १५३ च्या उपकलम (६) मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे कोणतेही निर्देश दिले नाहीत किंवा कोणताही निष्कर्ष नोंदविला नाही, असे उच्च न्यायालयाने म्हटले आहे की: (i) दिलेला आदेश १९ मे २०२१ रोजी कलम १४३ (३) आणि कलम १४७ अन्वये याचिकाकर्त्याच्या रिट याचिकेवर उच्च न्यायालयाने दिलेल्या अंतरिम सवलतीचे उल्लंघन करून हा आदेश रद्द करण्यात आला आणि परिणामी त्या अनुषंगाने बजावण्यात आलेल्या सर्व नोटिसा रद्द करण्यात आल्या; (ii) उच्च न्यायालयाने २५ नोव्हेंबर २०१९ च्या हरकती

निकाली काढण्याचा आदेश रद्द केला आणि असे म्हटले की याचिकाकर्ते आयटी कायद्याच्या कलम १४८ अंतर्गत नोटीसवर आक्षेप घेत ०६ मे २०१९ च्या पत्राव्यतिरिक्त पुढील हरकती दाखल करू शकतात. (iii) उच्च न्यायालयाने याचिकाकर्त्याची वैयक्तिक सुनावणी घेऊन याचिकाकर्त्याच्या हरकती निकाली काढण्याचे आदेश मूल्यांकन अधिकाऱ्याला दिले.

२०. त्यामुळे उच्च न्यायालयाने कोणतेही निष्कर्ष नोंदवले नाहीत आणि उलट उच्च न्यायालयाने म्हटले की, "आम्ही स्पष्ट करतो की आम्ही या प्रकरणाच्या गुणवत्तेवर कोणतेही निरीक्षण केलेले नाही", असा युक्तिवाद करण्यात आला आहे. कलम १५३ मधील तरतुदींनुसार कारवाईवर मर्यादा घालण्यात आल्याच्या अशा युक्तिवादांचे समर्थन करताना मिस्त्री यांनी प्राप्तिकर अधिकारी विरुद्ध मुरलीधर भगवान दास, राजिंदर नाथ विरुद्ध प्राप्तिकर आयुक्त, दिल्ली या खटल्यात सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयावर आणि कर्नाटक उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने प्रधान आयकर आयुक्त विरुद्ध टॅली इंडिया प्रायव्हेट लिमिटेड या खटल्यात दिलेल्या निर्णयावर विश्वास ठेवला आहे.

२१. त्यानंतर २९ मार्च २०१९ रोजी आयटी कायद्याच्या कलम १४८ अन्वये देण्यात आलेल्या नोटीसमध्ये प्रधान प्राप्तिकर आयुक्त - २१, मुंबई यांचे

आवश्यक समाधान मिळाल्यानंतर नोटीस बजावण्यात आल्याचे नमूद करण्यात आले आहे आणि ही वस्तुस्थिती २३ एप्रिल २०१९ रोजी नोंदवलेल्या आणि याचिकाकर्त्यास सादर केलेल्या कारणांच्या प्रतीमध्ये पुनरुत्पादित करण्यात आली आहे. अशा तऱ्हेने याचिकाकर्त्याने आयटी कायद्याच्या कलम १५१ अन्वये मंजूरीची प्रत मागितली होती, तसेच याचिकाकर्त्याने २१ सप्टेंबर २०२२ आणि २६ सप्टेंबर २०२२ च्या पत्रात ही मागणी केली होती, मात्र ती याचिकाकर्त्यांना आजपर्यंत सादर करण्यात आलेली नाही, असे मिस्त्री यांनी म्हटले आहे. त्यामुळे प्रतिवादी क्रमांक एकने नोटीस बजावली होती, असा युक्तिवाद याचिकेत याचिकाकर्त्याने करणे योग्य आहे, असे नमूद करण्यात आले आहे. प्रतिवादी क्रमांक २ ची मान्यता न घेता आयटी कायद्याच्या कलम १४८ अन्वये आणि त्यामुळे कलम १४८ अन्वये बजावलेली नोटीस रद्द बातल ठरते. याचिकाकर्त्याने केलेले असे विधान प्रतिवादींनी विकृत केलेले नाही, असा युक्तिवाद करण्यात आला आहे. उपरोक्त परिस्थितीत ही याचिका मंजूर होण्यास पात्र आहे, असे नमूद करण्यात आले आहे.

महसूलच्या वतीने सादरीकरण

२२. दुसरीकडे, याचिकेला विरोध करताना महसूलचे विद्वान वकील श्री. शर्मा यांनी प्रामुख्याने दाखल केलेल्या उत्तर प्रतिज्ञापत्राचा आधार घेतला आहे. या न्यायालयाने २१ सप्टेंबर २०२१ रोजी दिलेला आदेश हा नवीन हरकतींचा निपटारा करण्यासाठी पुरेसा निर्देश आहे आणि न्यायालयाने दिलेल्या अशा आदेशाच्या अनुषंगाने, महसूलला अधिनियमाच्या कलम १५३ च्या उपकलम (६) अंतर्गत तरतुदीनुसार बारा महिन्यांच्या वाढीव कालावधीत आदेश देण्याचा अधिकार आहे, ज्या महिन्यात हा आदेश देण्यात आला होता, त्या महिन्याच्या अखेरीस महसूलला आदेश देण्याचा अधिकार आहे त्यामुळे न्यायालय, हा कालावधी ०१ ऑक्टोबर २०२१ ते ३० सप्टेंबर २०२२ पर्यंत वाढविण्यात येणार आहे. श्री. शर्मा यांनी दिलेल्या माहितीनुसार, ३० सप्टेंबर २०२२ रोजी देण्यात आलेला मूल्यांकन आदेश विहित मुदतीत होता. त्यामुळे या न्यायालयाने २१ सप्टेंबर २०२१ रोजी दिलेल्या आदेशानुसार श्री. शर्मा यांचा युक्तिवाद असा आहे की, कलम १५३ च्या उपकलम (६) अन्वये वाढीव कालावधी उपलब्ध होता, तसेच या न्यायालयाने दिलेल्या आदेशांच्या कालावधीवरूनही स्पष्ट होते. उच्च न्यायालयाच्या आदेशाचे दुसरे वाचन होऊ शकत नाही, असा त्यांचा युक्तिवाद आहे. अशा युक्तिवादाचे समर्थन करताना श्री. शर्मा यांनी राजेंद्र नाथ विरुद्ध आयकर आयुक्त, दिल्ली

(सुप्रा) प्रकरणातील सर्वोच्च न्यायालयाच्या निरीक्षणांचाही उल्लेख केला आहे. यांच्या म्हणण्यानुसार, उच्च न्यायालयाच्या आदेशाचे योग्य आकलन / वाचन करणे योग्य ठरणार नाही की त्याने केवळ १९ मे २०२१ रोजीचा मूल्यांकन आदेश रद्द केला आहे, कारण त्यात परिच्छेद ३ (अ) ते ३ (ड) मधील निर्देशांनुसार पुढील कारवाई करण्याची तरतूद आहे. श्री. शर्मा यांच्या म्हणण्यानुसार, नवीन आदेश देताना महसूलने त्याचे पालन करणे आवश्यक होते. त्यामुळे मर्यादेचा मूळ कालावधी आता उपलब्ध नव्हता आणि कलम १५३ च्या उपकलम (६) नुसार मर्यादेचा वाढीव कालावधी नवीन आदेश काढण्यासाठी उपलब्ध होता. त्यामुळे वाढीव मर्यादेच्या युक्तिवादाच्या समर्थनार्थ याचिकाकर्त्याने दिलेला युक्तिवाद योग्य नाही, असा श्री. शर्मा यांचा युक्तिवाद योग्य नाही. ३० सप्टेंबर २०२२ रोजीचा मूल्यांकन आदेश पारित करण्यासाठी उपलब्ध नव्हते. त्यानुसार रिट याचिका फेटाळण्यात यावी, अशी विनंती त्यांनी केली.

२३. आम्ही याचिकाकर्त्यांचे विद्वान ज्येष्ठ वकील श्री मिस्त्री आणि प्रतिवादींचे विद्वान वकील श्री. शर्मा यांचे म्हणणे ऐकले आहे. त्यांच्या मदतीने, आम्ही नोंदी पाहिल्या आहेत.

कारणे आणि निष्कर्ष

२४. या प्रकरणातील वस्तुस्थिती आणि परिस्थिती पाहता, ३० सप्टेंबर २०२२ रोजीचा मूल्यांकन आदेश हा कायद्याने आणि अधिकारक्षेत्राविना वाईट ठरवणे आवश्यक आहे का, हा विचार करण्याजोगा लघुप्रश्न उपस्थित होतो, कारण आयटी कायद्याच्या कलम १५३ अंतर्गत विहित मर्यादेची मुदत संपल्यानंतर ते पारित केले गेले होते आणि विशेषतः कलम १५३ च्या उपकलम (९) अंतर्गत स्पष्टीकरण १ खालील तरतुदीसह वाचले गेले होते.

२५. वस्तुस्थितीची सविस्तर नोंद घेतल्यानंतर, सुरुवातीलाच या प्रश्नाचे उत्तर देण्यासाठी कलम १५३ मधील तरतुदी लक्षात घेणे आवश्यक ठरेल ज्या याप्रमाणे आहेत :-

“१५३. मूल्यमापन, पुनर्मूल्यांकन आणि पुनर्गणना पूर्ण करण्यासाठी कालमर्यादा.

(१) ज्या मूल्यमापन वर्षात उत्पन्नाचे प्रथम मूल्यमापन केले गेले त्या मूल्यांकन वर्षाच्या समाप्तीपासून एकवीस महिने संपल्यानंतर कोणत्याही वेळी कलम १४३ किंवा कलम १४४ अन्वये मूल्यमापनाचा आदेश दिला जाणार नाही.

परंतु १ एप्रिल २०१८ पासून सुरू होणाऱ्या मूल्यमापन वर्षाशी संबंधित मूल्यमापनाच्या आदेशासंदर्भात या उपकलमातील तरतुदी लागू होतील, जणू "एकवीस महिने" या शब्दांसाठी "अठरा महिने" हे शब्द बदलण्यात आले आहेत:

पुढे नमूद केले आहे की, मूल्यमापन वर्ष सुरू होण्याशी संबंधित मूल्यमापनाच्या आदेशासंदर्भात-

(i) एप्रिल २०१९ च्या पहिल्या दिवशी या उपकलमातील तरतुदी लागू होतील, जणू "एकवीस महिने" या शब्दांसाठी "बारा महिने" हे शब्द बदलले गेले आहेत;

(ii) एप्रिल, २०२० च्या पहिल्या दिवशी, या उपकलमातील तरतुदी लागू होतील, जणू "एकवीस महिने" या शब्दांसाठी "अठरा महिने" हे शब्द बदलले गेले आहेत:]

परंतु एप्रिल २०२१ च्या पहिल्या दिवशी

३३[***] सुरू होणाऱ्या मूल्यमापन वर्षाशी संबंधित मूल्यमापनाच्या

आदेशाच्या संदर्भात, या उपकलमातील तरतुदी लागू

होतील, जणू "एकवीस महिने" या शब्दांसाठी

"नऊ महिने" हे शब्द बदलले गेले आहेत:

परंतु एप्रिल, २०२२ च्या १ तारखेपासून किंवा

त्यानंतर सुरू होणाऱ्या मूल्यमापन वर्षाशी

संबंधित मूल्यमापनाच्या आदेशाच्या संदर्भात,

या उपकलमातील तरतुदी लागू होतील, जणू

"एकवीस महिने" या शब्दांसाठी "बारा महिने"

हे शब्द बदलले गेले आहेत.]

[(१ अ) उपकलम (१) मध्ये काहीही

असले, तरी कलम १३९ च्या उपकलम (८ अ)

अन्वये विवरणपत्र सादर केले असले तरी ज्या

आर्थिक वर्षात असे विवरणपत्र सादर केले गेले

आहे त्या आर्थिक वर्षाच्या समाप्तीपासून

[बारा] महिने संपण्यापूर्वी कलम १४३ किंवा कलम १४४ अन्वये मूल्यांकनाचा आदेश केव्हाही दिला जाऊ शकतो.]

[(१ ब) उपकलम (१) मध्ये काहीही असले तरी, कलम ११९ च्या उपकलम (२) च्या खंड (ब) अन्वये दिलेल्या आदेशाच्या परिणामी विवरणपत्र सादर केले असले तरी ज्या आर्थिक वर्षात असे विवरणपत्र सादर केले गेले आहे त्या आर्थिक वर्षाच्या समाप्तीपासून बारा महिने पूर्ण होण्यापूर्वी कलम १४३ किंवा कलम १४४ अन्वये मूल्यांकनाचा आदेश केव्हाही दिला जाऊ शकतो.]

(२) कलम १४८ अन्वये नोटीस बजावलेल्या आर्थिक वर्षाच्या समाप्तीपासून नऊ महिन्यांची मुदत संपल्यानंतर कलम १४७ अन्वये मूल्यमापन,

पुनर्मूल्यांकन किंवा पुनर्मोजणीचे कोणतेही आदेश दिले जाणार नाहीत.

परंतु कलम १४८ अन्वये नोटीस १ एप्रिल २०१९ रोजी किंवा त्यानंतर देण्यात आली असेल, तर या उपकलमातील तरतुदी लागू होतील, जणू "नऊ महिने" या शब्दांसाठी "बारा महिने" हे शब्द बदलले गेले आहेत.

(३) उपकलम (१) मध्ये काहीही असले तरी, (१ अ) आणि (२), [कलम २५० किंवा] कलम २५४ किंवा कलम २६३ किंवा कलम २६४ अन्वये दिलेल्या आदेशाच्या अनुषंगाने नवीन मूल्यमापनाचा आदेश [किंवा कलम ९२ सीए अंतर्गत आदेश] आर्थिक वर्ष ाच्या समाप्तीपासून नऊ महिने पूर्ण होण्यापूर्वी केव्हाही केला जाऊ शकतो. [कलम २५० किंवा] कलम २५४ अन्वये आदेश प्रधान मुख्य आयुक्त किंवा मुख्य आयुक्त किंवा प्रधान आयुक्त किंवा आयुक्त यांना प्राप्त होतात किंवा, कलम २६३ किंवा कलम २६४ अन्वये आदेश

[प्रधान मुख्य आयुक्त किंवा मुख्य आयुक्त किंवा प्रधान आयुक्त किंवा आयुक्त, जसे असेल तसे] देतात:

परंतु [कलम २५० किंवा] कलम २५४ अन्वये आदेश प्रधान मुख्य आयुक्त किंवा मुख्य आयुक्त किंवा प्रधान आयुक्त किंवा आयुक्त यांना प्राप्त झाल्यास किंवा कलम २६३ किंवा कलम २६४ अन्वये आदेश [प्रधान मुख्य आयुक्त किंवा मुख्य आयुक्त किंवा प्रधान आयुक्त किंवा आयुक्त] देईल, १ एप्रिल २०१९ रोजी किंवा त्यानंतर या उपकलमातील तरतुदी लागू होतील, जणू "नऊ महिने" या शब्दांऐवजी "बारा महिने" हे शब्द बदलण्यात आले आहेत.

(३ अ) उपकलम (१), (१ अ), (२) व (३) मध्ये काहीही असले, तरी कलम १३२ अ अन्वये शोध सुरू करण्याच्या तारखेस किंवा कलम १३२ अ अन्वये मागणी केल्याच्या तारखेस मूल्यमापन किंवा पुनर्मूल्यांकन पूर्ण करण्यासाठी उपलब्ध कालावधी वरील उपकलमांनुसार असेल.

(अ) कलम १३२ अन्वये असा शोध सुरू केल्यास

किंवा कलम १३२ अ अन्वये अशी मागणी केली जाते;

(ब) करदात्याच्या बाबतीत, ज्याच्या कडे कोणतेही

पैसे, सराफा, दागिने किंवा इतर मौल्यवान वस्तू किंवा

वस्तू जप्त केलेली किंवा मागितली आहे;

(क) करदात्याच्या बाबतीत, ज्याच्याशी जप्त केलेली

किंवा मागवलेली कोणतीही हिशेबपुस्तके किंवा

कागदपत्रे संबंधित आहेत किंवा संबंधित आहेत किंवा

त्यामध्ये असलेली कोणतीही माहिती संबंधित आहे,

त्याला बारा महिन्यांची मुदतवाढ दिली जाईल.]

(४) कलम ४३ मध्ये ^{काहीही असले} तरी[उपविभाग] (१),

(१ अ), (२), (३) व (३ अ)), मूल्यमापन किंवा

पुनर्मूल्यांकनाच्या कार्यवाहीदरम्यान कलम ९२ सीए च्या

उपकलम (१) अन्वये संदर्भ दिल्यास वरील ^{४३} [उपकलम (१),

(१ अ), (२), (३) व (३ अ)] अन्वये मूल्यमापन किंवा

पुनर्मूल्यांकन पूर्ण करण्यासाठी उपलब्ध कालावधी बारा महिन्यांनी वाढविण्यात येईल.

(५) कलम २५० किंवा कलम २५४ किंवा कलम २६० किंवा कलम २६२ किंवा कलम २६३ किंवा कलम २६४ अन्वये दिलेल्या आदेशाची अंमलबजावणी कर निर्धारण अधिकारी [किंवा हस्तांतरण मूल्य निर्धारण अधिकारी, जसे असेल तसे,] पूर्णपणे किंवा अंशतः, नवीन मूल्यांकन किंवा पुनर्मूल्यांकन [किंवा कलम ९२ सीए अंतर्गत नवीन आदेश] देण्याऐवजी, कलम २५० किंवा कलम २५४ किंवा कलम २६० किंवा कलम २६२ अन्वये आदेश प्रधान मुख्य आयुक्त किंवा मुख्य आयुक्त किंवा प्रधान आयुक्त किंवा आयुक्त यांना प्राप्त झाल्यास महिन्याच्या अखेरीपासून तीन महिन्यांच्या कालावधीत तसा परिणाम देण्यात येईल, कलम २६३ किंवा कलम २६४ अन्वये ^{आदेश} [प्रधान मुख्य आयुक्त किंवा मुख्य आयुक्त किंवा प्रधान आयुक्त किंवा आयुक्त, जसे असेल तसे] द्वारे दिले जातात:

परंतु कर निर्धारण अधिकारी ^{४४} [किंवा बदली मूल्य निर्धारण अधिकारी] यांना आपल्या नियंत्रणाबाहेरील कारणास्तव वरील कालावधीत असे आदेश अंमलात आणणे शक्य नसेल, तर कर निर्धारण अधिकारी ४६ कडून लेखी विनंती प्राप्त झाल्यावर प्रधान आयुक्त किंवा आयुक्त [किंवा हस्तांतरण मूल्य निर्धारण अधिकारी, जसे प्रकरण असू शकते], समाधानी असल्यास, आदेश लागू करण्यासाठी सहा महिन्यांचा अतिरिक्त कालावधी देऊ शकतात:

परंतु कलम २५० किंवा कलम २५४ किंवा कलम २६० किंवा कलम २६२ किंवा कलम २६३ किंवा कलम २६४ अन्वये करदात्याने किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीने कोणतेही दस्तऐवज सादर करून कोणत्याही मुद्द्याची पडताळणी करणे आवश्यक असल्यास किंवा जेथे करदात्याला सुनावणीची संधी प्रदान करायची असेल तर, कलम २५० किंवा कलम २५४ किंवा कलम २६० किंवा कलम २६२ किंवा कलम २६३ किंवा कलम

२६४ अन्वये या आदेशाची अंमलबजावणी करणारा आदेश उपकलम (३) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या मुदतीत केला जाईल.

[(५ अ) जेव्हा हस्तांतरण मूल्य निर्धारण अधिकारी कलम ९२ सीए अंतर्गत आदेशाद्वारे कलम २६३ अन्वये आदेश किंवा निर्देश अंमलात आणतो आणि तसा आदेश मूल्यांकन अधिकाऱ्याकडे पाठवतो, तेव्हा मूल्यांकन अधिकारी हस्तांतरण मूल्य निर्धारण अधिकाऱ्याच्या अशा आदेशाच्या अनुषंगाने हस्तांतरण मूल्य निर्धारण अधिकाऱ्याचा असा आदेश प्राप्त झाल्यापासून दोन महिन्यांच्या आत मूल्यांकन किंवा पुनर्मूल्यांकन किंवा पुनर्मोजणीच्या आदेशात त्याच्याकडून बदल करण्यास पुढे जाईल.]

(६) उपकलम (१) (१ अ) आणि (२) मधील कोणतीही गोष्ट मूल्यमापन, पुनर्मूल्यांकन आणि पुनर्मोजणीच्या खालील वर्गांना लागू होणार नाही जे [उपकलम (३), (५) आणि (५ अ) च्या तरतुदींच्या अधीन राहून पूर्ण केले जाऊ शकतात-

(i) कलम २५०, कलम २५४, कलम २६०, कलम २६२, कलम २६३ किंवा कलम २६४ अन्वये किंवा या कायद्यांतर्गत अपील किंवा संदर्भाशिवाय इतर कोणत्याही कार्यवाहीत कोणत्याही न्यायालयाच्या आदेशानुसार करदात्यावर किंवा कोणत्याही व्यक्तीच्या आदेशानुसार करदात्यावर किंवा कोणत्याही व्यक्तीवर मूल्यांकन, पुनर्मूल्यांकन किंवा पुनर्गणना केली जाते, महिन्याच्या अखेरीपासून बारा महिने पूर्ण होण्याअगोदर [प्रधान मुख्य आयुक्त किंवा मुख्य आयुक्त किंवा] प्रधान आयुक्त किंवा आयुक्त यांच्याकडून तसा आदेश प्राप्त झाला किंवा पारित झाला; किंवा

(ii) जेथे, फर्मच्या बाबतीत मूल्यांकन आदेश ज्या महिन्यात पारित केला जातो त्या महिन्याच्या अखेरीस बारा महिने पूर्ण होण्यापूर्वी कलम १४७ अन्वये फर्मवर केलेल्या मूल्यांकनाच्या परिणामी फर्मच्या भागीदारावर मूल्यांकन केले जाते.

(७) उपकलम (५) किंवा उपकलम (६) मध्ये नमूद केलेल्या कोणत्याही आदेशाची, शोधाची किंवा निर्देशाची अंमलबजावणी कर निर्धारण अधिकाऱ्याने उपकलमांमध्ये विहित केलेल्या मुदतीच्या आत द्यायची असेल आणि तसा आदेश २०१६ जूनच्या १ तारखेपूर्वी त्यामध्ये निर्दिष्ट केलेल्या प्राप्तिकर अधिकाऱ्यास प्राप्त झाला असेल किंवा पारित झाला असेल, कर निर्धारण अधिकारी ३१ मार्च, २०१७ रोजी किंवा त्यापूर्वी करदात्याच्या उत्पन्नाचे मूल्यांकन, पुनर्मूल्यांकन किंवा पुनर्गणना अशा आदेशाची अंमलबजावणी करेल.

(८) या कलमाच्या वरील तरतुदींमध्ये काहीही असले तरी, कलम १५३ अ चे उपकलम (२) किंवा कलम १५३ ब ५० चे उपकलम (१) [किंवा कलम १५८ बीई] कोणत्याही मूल्यांकन वर्षाशी संबंधित मूल्यमापन किंवा पुनर्मूल्यांकनाचा आदेश, जो कलम १५३ अ ५० च्या उपकलम (२) अन्वये पुनरुज्जीवित केला जातो [किंवा उप- कलम १५८ बीए चे कलम (५) अशा पुनरुज्जीवनाच्या महिन्याच्या समाप्तीपासून एक

वर्षाच्या कालावधीत किंवा या कलमात किंवा कलम १५३ बी [किंवा कलम १५८ बीई] च्या उपकलम (१) मध्ये जे नंतर असेल त्या कालावधीत केले जाईल.

(९) वित्त अधिनियम, २०१६ लागू होण्यापूर्वी या कलमातील तरतुदी १ जून २०१६ पूर्वी केलेल्या मूल्यांकन, पुनर्मूल्यांकन किंवा पुनर्मोजणीच्या कोणत्याही आदेशास आणि त्याअनुषंगाने लागू होतील:

परंतु कलम १४२ च्या उपकलम (१) किंवा कलम १४३ किंवा कलम १४८ च्या उपकलम (२) अन्वये १ जून २०१६ पूर्वी नोटीस जारी करण्यात आली असेल आणि स्पष्टीकरण १ मध्ये नमूद केलेला वेळ वगळल्यामुळे मूल्यांकन किंवा पुनर्मूल्यांकन अशा तारखेपर्यंत पूर्ण झाले नसेल, तर असे मूल्यांकन किंवा पुनर्मूल्यांकन या कलमातील तरतुदीनुसार पूर्ण केले जाईल जसे की ते त्याच्या प्रतिस्थापनापूर्वी वित्त अधिनियम, २०१६ (२०१६ चा २८) द्वारे ताबडतोब उभे होते.

स्पष्टीकरण १.—या कलमाच्या उद्देशाने, मर्यादेचा कालावधी मोजताना-

(i) कलम १२९ च्या तरतुदीनुसार संपूर्ण किंवा कार्यवाहीचा कोणताही भाग पुन्हा सुरू करण्यात किंवा करदात्याला पुन्हा सुनावणीची संधी देण्यात लागणारा वेळ; किंवा

(ii) ज्या कालावधीत कोणत्याही न्यायालयाच्या आदेशाने किंवा आदेशाद्वारे मूल्यमापन प्रक्रियेला स्थगिती दिली जाते; किंवा

(iii) ज्या तारखेपासून करनिर्धारण अधिकारी केंद्र सरकार किंवा विहित प्राधिकरणाला कळवतो त्या तारखेपासून खंड (आय) अंतर्गत खंड (२१) किंवा खंड (२२ ब) किंवा खंड (२३ अ) किंवा खंड (२३ ब) ५१[मधील तरतुदींचे उल्लंघन) कलम १४३ च्या उपकलम (३) मधील पहिल्या तरतुदीची आणि त्या कलमांनुसार मंजूरी मागे घेण्याच्या किंवा अधिसूचना रद्द

करण्याच्या आदेशाची प्रत मूल्यमापन अधिकाऱ्यास प्राप्त झाल्याच्या तारखेपासून संपते; किंवा

(४) ज्या तारखेपासून सुरू होणारा कालावधी करनिर्धारण अधिकारी करदात्याला त्याच्या खात्यांचे ऑडिट करण्याचे निर्देश देतात ^{कलम} १४२ च्या उपकलम (२ अ) अन्वये ५२[किंवा सूची मूल्य] आणि

—

(अ) करदात्याने त्या उपकलमांतर्गत अशा लेखापरीक्षण [\[किंवा सूची मूल्यांकन\]](#) चा अहवाल सादर करणे आवश्यक असलेल्या शेवटच्या तारखेसह समाप्त करणे; किंवा

(ब) जेथे अशा निर्देशाला न्यायालयात आव्हान दिले जाते, ज्या तारखेला असे निर्देश रद्द करण्याचा आदेश प्रधान आयुक्त किंवा आयुक्तांना प्राप्त होतो; किंवा

(५) कलम १४२ अ च्या उपकलम (१) अन्वये मूल्यमापन अधिकारी मूल्यमापन अधिकाऱ्याकडे संदर्भ देतो त्या

तारखेपासून सुरू होणारा कालावधी आणि मूल्यमापन अधिकाऱ्याचा अहवाल मूल्यमापन अधिकाऱ्याला प्राप्त झाल्याच्या तारखेपासून संपतो; किंवा

(६) कलम १५८ अ च्या उपकलम (१) अन्वये मूल्यमापन अधिकाऱ्याला जाहीरनामा प्राप्त झाल्याच्या तारखेपासून सुरू होणारा कालावधी (साठ दिवसांपेक्षा जास्त नसावा) आणि त्या कलमाच्या उपकलम (३) अन्वये आदेश देण्याच्या तारखेपासून संपतो; किंवा

(७) इन्कम टॅक्स सेटलमेंट कमिशनकडे केलेला अर्ज फेटाळून लावल्यास किंवा त्यावर कार्यवाही करण्यास परवानगी नसल्यास, कलम २४५ सी अन्वये सेटलमेंट कमिशनकडे अर्ज केल्याच्या तारखेपासून सुरू होणारा कालावधी आणि कलम २४५ डी च्या उपकलम (१) अन्वये आदेश प्रधान आयुक्त किंवा आयुक्तांना त्या कलमाचे कलम (२) उपकलमांतर्गत प्राप्त झाल्याच्या तारखेपासून संपतो; किंवा

(८) कलम २४५ क्यू च्या उपकलम (१) अन्वये आगाऊ निर्णय प्राधिकरणाकडे किंवा आगाऊ निर्णय मंडळासमोर अर्ज केल्याच्या तारखेपासून सुरू होणारा कालावधी आणि कलम २४५ आर च्या उपकलम (३) अन्वये अर्ज फेटाळण्याचा आदेश प्रधान आयुक्त किंवा आयुक्तांना प्राप्त झाल्याच्या तारखेपासून संपतो; किंवा

(९) कलम २४५ क्यू च्या उपकलम (१) अन्वये आगाऊ निर्णय प्राधिकरणाकडे किंवा आगाऊ निर्णय मंडळासमोर अर्ज केल्याच्या तारखेपासून सुरू होणारा कालावधी आणि कलम २४५ आर च्या उपकलम (७) अन्वये प्रधान आयुक्त किंवा आयुक्तांना दिलेला आगाऊ निर्णय प्राप्त झाल्याच्या तारखेपासून समाप्त; किंवा

(१०) कलम ९० किंवा कलम ९० अ मध्ये नमूद केलेल्या करारानुसार सक्षम प्राधिकरणाकडून माहितीच्या देवाणघेवाणीचा संदर्भ किंवा पहिला संदर्भ ज्या तारखेपासून सुरू होतो आणि विनंती केलेली माहिती प्रधान आयुक्त किंवा

आयुक्तांना शेवटची प्राप्त झाल्याच्या तारखेपासून किंवा एक वर्षाच्या कालावधीपासून संपते, जे कमी असेल; किंवा

(११) कलम १४४ बीए च्या उपकलम (१) अन्वये प्रधान आयुक्त किंवा आयुक्तांना एखादी व्यवस्था अमान्य टाळण्याची व्यवस्था म्हणून घोषित करण्याचा संदर्भ प्राप्त झाल्याच्या तारखेपासून सुरू होणारा कालावधी आणि ज्या तारखेला उपकलम (३) किंवा उपकलम (६) अन्वये निर्देश किंवा उपकलम (५) अन्वये आदेश प्राप्त होईल त्या तारखेस [मूल्यमापन अधिकारी]; किंवा

(१२) कलम १३२ अन्वये शोध सुरू केल्याच्या तारखेपासून सुरू होणारा कालावधी (एकशे ऐंशी दिवसांपेक्षा अधिक) किंवा कलम १३२ अ अन्वये मागणी केल्याच्या तारखेपासून सुरू होणारा कालावधी आणि ज्या तारखेला हिशेबाची पुस्तके किंवा इतर कागदपत्रे किंवा कलम १३२ अन्वये जप्त केलेले किंवा कलम १३२ अ अन्वये मागितलेले पैसे, सराफा, दागिने किंवा इतर मौल्यवान वस्तू किंवा वस्तू, प्रकरण काहीही असो,

करदात्यावर अधिकार असलेल्या मूल्यमापन अधिकाऱ्याकडे सोपवले जाते,-

(अ) ज्याच्या बाबतीत कलम १३२ अन्वये असा

शोध सुरू केला जातो किंवा कलम १३२ अ अन्वये अशी

मागणी केली जाते; किंवा

(ब) कोणाला पैसे, सराफा, दागिने किंवा इतर जप्त

केलेली किंवा मागवलेली मौल्यवान वस्तू किंवा वस्तू

संबंधित आहे; किंवा

(क) जप्त केलेली किंवा मागवलेली कोणतीही

हिशोब पुस्तके किंवा कागदपत्रे किंवा त्यासंबंधीची

कोणतीही माहिती कोणाशी संबंधित आहे; किंवा]

[(१३) कलम १४३ च्या उपकलम (३) च्या दुसऱ्या तरतुदीनुसार

कर निर्धारण अधिकारी प्रधान आयुक्त किंवा आयुक्तांना संदर्भ

देईल त्या तारखेपासून सुरू होणारा कालावधी आणि पंधराव्या

तरतुदीच्या खंड (२) किंवा खंड (३) अन्वये आदेशाची प्रत

कलम १० च्या खंड (२३ सी) किंवा खंड (२) किंवा खंड (३) अन्वये आदेशाची प्रत ज्या तारखेला संपते, कलम १२ एबी च्या उपकलम (४) मधील उपकलम (४) जसे असेल तसे मूल्यमापन अधिकाऱ्यास प्राप्त झाले असेल,] वगळले जाईल:

परंतु उपरोक्त कालावधी वगळल्यानंतर लगेचच मूल्यमापन, पुनर्मूल्यांकन किंवा पुनर्मोजणीचा आदेश देण्यासाठी मूल्यमापन अधिकाऱ्यास उपलब्ध असलेल्या उपकलम (१), (१ अ), (२), (३) व उपकलम (८) मध्ये नमूद केलेल्या मर्यादेचा कालावधी साठ दिवसांपेक्षा कमी असेल, तर असा उरलेला कालावधी साठ दिवसांपर्यंत वाढविला जाईल व त्यानुसार मर्यादेचा वरील कालावधी वाढविला जाईल असे मानले जाईल:

परंतु कलम १२ सीए च्या उपकलम (३ अ) मधील तरतुदीनुसार हस्तांतरण मूल्य निर्धारण अधिकाऱ्यास उपलब्ध कालावधी साठ दिवसांपर्यंत वाढविला गेला असेल आणि मूल्यमापन अधिकारी, पुनर्मूल्यांकन किंवा पुनर्मोजणीचा आदेश

देण्यासाठी उपलब्ध असलेल्या मर्यादेचा कालावधी साठ दिवसांपेक्षा कमी असेल, असा उर्वरित कालावधी साठ दिवसांपर्यंत वाढविला जाईल आणि त्यानुसार मर्यादेचा वरील कालावधी वाढविला जाईल असे मानले जाईल:

परंतु कलम २४५ एचए अन्वये सेटलमेंट कमिशनसमोरील कार्यवाही संपुष्टात आल्यास कलम २४५ एचए च्या उपकलम (४) अन्वये कालावधी वगळल्यानंतर मूल्यांकन, पुनर्मूल्यांकन किंवा पुनर्मोजणीचा आदेश देण्यासाठी मूल्यमापन अधिकाऱ्याला या कलमांतर्गत उपलब्ध असलेल्या मर्यादेचा कालावधी एक वर्षापेक्षा कमी नसेल; आणि ज्या ठिकाणी अशा मर्यादेचा कालावधी एक वर्षापेक्षा कमी असेल तर तो एक वर्षापर्यंत वाढविला गेला असे मानले जाईल; आणि कलम १४९, १५४, १५५ आणि १५८ बीई अंतर्गत मर्यादेचा कालावधी निश्चित करण्याच्या उद्देशाने आणि कलम २४४ ए अंतर्गत व्याज भरण्याच्या उद्देशाने, ही तरतूद त्यानुसार देखील लागू होईल:

परंतु करदात्याने कलम २४५ एम च्या उपकलम (१) अन्वये अर्ज मागे घेण्याचा पर्याय वापरल्यास, मूल्यांकन, पुनर्मूल्यांकन किंवा पुनर्मोजणीचा आदेश देण्यासाठी या कलमांतर्गत कर निर्धारण अधिकाऱ्याला उपलब्ध असलेल्या मर्यादेचा कालावधी, जसे असेल तसे, या कलमाच्या उपकलम (५) अन्वये कालावधी वगळल्यानंतर, एक वर्षापेक्षा कमी नसावे; आणि ज्या ठिकाणी अशा मर्यादेचा कालावधी एक वर्षापेक्षा कमी असेल तर तो एक वर्षापर्यंत वाढविला गेला असे मानले जाईल:

परंतु कलम १४९, १५४ व १५५ अन्वये मर्यादेचा कालावधी ठरविण्याच्या उद्देशाने व कलम २४४ अ अन्वये व्याज भरण्याच्या उद्देशाने चौथ्या तरतुदीतील तरतुदी त्यानुसार लागू होतील.

[परंतु खंड (१२) मध्ये नमूद केलेला कालावधी वगळल्यानंतर, मूल्यमापन, पुनर्मूल्यांकन किंवा पुनर्मोजणीचा आदेश देण्याच्या मर्यादेचा कालावधी महिना संपण्यापूर्वी संपतो,

तर असा कालावधी अशा महिन्याच्या अखेरपर्यंत वाढविला जाईल.]

स्पष्टीकरण २.—या कलमाच्या हेतूने, जेथे, उपकलम (६) च्या खंड (१) मध्ये नमूद केलेल्या आदेशाद्वारे-

(अ) मूल्यांकन वर्षासाठी करदात्याच्या एकूण उत्पन्नातून कोणतेही उत्पन्न वगळले गेले तर, कलम १५० आणि या कलमाच्या हेतूने, दुसऱ्या मूल्यांकन वर्षासाठी अशा उत्पन्नाचे मूल्यांकन, त्या आदेशात समाविष्ट असलेल्या कोणत्याही शोध किंवा निर्देशाच्या परिणामी केलेले किंवा अंमलात आणण्यासाठी केलेले मानले जाईल; किंवा

(ब) कोणत्याही उत्पन्नाला एका व्यक्तीच्या एकूण उत्पन्नातून वगळले जाते आणि ते दुसऱ्या व्यक्तीचे उत्पन्न मानले जाते, तर, कलम १५० आणि या कलमाच्या हेतूने, अशा इतर व्यक्तीवरील अशा उत्पन्नाचे मूल्यांकन, त्या

आदेशात समाविष्ट असलेल्या कोणत्याही शोध किंवा निर्देशाच्या परिणामी केलेले किंवा अंमलात आणण्यासाठी केलेले मानले जाईल, जर अशा अन्य व्यक्तीला आदेश देण्यापूर्वी सुनावणीची संधी देण्यात आली असती तर.

(जोर दिला आहे)

२६. अशा प्रकारे, बारमध्ये विचारल्याप्रमाणे प्रश्न कलम १५३ च्या उपकलम (२) आणि (६) आणि उपकलम (९) (सुप्रा) खालील स्पष्टीकरण १ मधील तरतुदींच्या अंमलबजावणीचा आहे की नाही आणि आम्ही अधोरेखित केला आहे. कलम १५३ मध्ये 'मूल्यमापन, पुनर्मूल्यांकन आणि पुनर्गणना पूर्ण करण्यासाठी कालमर्यादा' अशी तरतूद करण्यात आली आहे. त्यातील उपकलम (१) मध्ये अशी तरतूद आहे की, कोणताही आदेश नाही. ज्या मूल्यांकन वर्षात उत्पन्नाचे प्रथम मूल्यमापन केले गेले त्या मूल्यांकन वर्षाच्या समाप्तीपासून एकवीस महिन्यांची मुदत संपल्यानंतर कोणत्याही वेळी कलम १४३ किंवा कलम १४४ अन्वये मूल्यांकन केले जाईल. उपकलम (२) मध्ये कलम १४८ अन्वये नोटीस

बजावण्यात आलेल्या आर्थिक वर्षाच्या समाप्तीपासून नऊ महिन्यांची मुदत संपल्यानंतर कलम १४७ अन्वये मूल्यमापन, पुनर्मूल्यांकन किंवा फेरमोजणीचे कोणतेही आदेश दिले जाणार नाहीत, अशी तरतूद करण्यात आली आहे.

उपकलमाखालील तरतुदी लागू होत नाहीत, कारण ज्या प्रकरणात कलम १४८ अन्वये नोटीस एप्रिल, २०१९ च्या १ तारखेला किंवा त्यानंतर देण्यात आली असेल तरच ती लागू होते, जे तसे नाही. उपकलम (६) असे आहे ज्या महिन्यात न्यायालयाने आदेश दिला होता त्या महिन्याच्या अखेरीपासून (दिनांक २१ सप्टेंबर २०२१) १२ महिन्यांच्या मर्यादेचा वाढीव कालावधी लागू होईल, असा युक्तिवाद करताना महसूल लागू करू इच्छित असलेल्या तरतुदीवर चर्चा झाली. उपकलम (६) मध्ये अशी तरतूद आहे की उपकलम (१), (१ अ) आणि (२) मधील कोणतीही गोष्ट मूल्यमापन, पुनर्मूल्यांकन आणि पुनर्मोजणीच्या वर्गांना लागू होणार नाही जे उपकलम (३), (५) आणि (५ अ) मधील तरतुदींच्या अधीन राहून, पूर्ण केले जाऊ शकतात जेणेकरून करदात्यावर किंवा परिणामी कोणत्याही व्यक्तीवर मूल्यांकन, पुनर्मूल्यांकन किंवा पुनर्गणना केली जाईल किंवा कलम २५०, कलम २५४, कलम २६०, कलम २६२, कलम २६३ किंवा कलम २६४ अन्वये किंवा "कोणत्याही न्यायालयाच्या आदेशात, अधिनियमांतर्गत अपील

किंवा संदर्भाद्वारे, ज्या महिन्यात असा आदेश प्राप्त झाला किंवा पारित झाला त्या महिन्याच्या अखेरीपासून बारा महिने पूर्ण होण्यापूर्वी किंवा त्यापूर्वी कोणत्याही न्यायालयाच्या आदेशात समाविष्ट असलेल्या कोणत्याही निष्कर्षाची किंवा निर्देशाची अंमलबजावणी करणे" प्रधान मुख्य आयुक्त किंवा मुख्य आयुक्त किंवा प्रधान आयुक्त किंवा आयुक्त, जसे असेल तसे. उपकलम (९) च्या खाली येणाऱ्या कलम १५३ मधील स्पष्टीकरण १ (२) मध्ये अशी तरतूद करण्यात आली आहे की, या कलमाच्या उद्देशाने, मर्यादेच्या कालावधीची गणना करताना, कोणत्याही न्यायालयाच्या आदेशाने किंवा आदेशाने मूल्यमापन कार्यवाहीला स्थगिती दिलेला कालावधी वगळला जाईल. तसेच स्पष्टीकरण १ मधील तरतुदीत असे नमूद करण्यात आले आहे की, स्पष्टीकरणांतर्गत विचार केलेला कालावधी वगळल्यानंतर लगेचच मूल्यमापन, पुनर्मूल्यांकन किंवा पुनर्मोजणीचा आदेश देण्यासाठी मूल्यमापन अधिकाऱ्यास उपलब्ध असलेल्या उपकलम (१), (१ अ), (२), (३) आणि उपकलम (८) मध्ये नमूद केलेल्या मर्यादेचा कालावधी साठ दिवसांपेक्षा कमी आहे, असा उर्वरित कालावधी साठ दिवसांपर्यंत वाढविला जाईल आणि स्पष्टीकरणांतर्गत त्यानुसार मुदतवाढ तरतूद केल्याप्रमाणे मर्यादेचा कालावधी मानला जाईल.

२७. कलम १४८ दिनांक २९ मार्च २०१९ अन्वये याचिकाकर्त्याला बजावलेली नोटीस आणि त्याअनुषंगाने ३० सप्टेंबर २०२२ रोजी देण्यात आलेल्या आदेशाचा या न्यायालयाने १३ डिसेंबर २०१९ रोजी दिलेल्या अंतरिम आदेशाद्वारे कलम १४७ च्या कार्यवाहीला स्थगिती दिल्यानंतर या तरतुदींचा काय परिणाम होईल, २१ सप्टेंबर २०२१ रोजी या याचिकेचा निपटारा होईपर्यंत आता विचार करणे आवश्यक आहे. मूल्यमापन, पुनर्मूल्यांकनाचा कोणताही क्रम नसल्याचे स्पष्टपणे दिसून येते किंवा कलम १४८ अन्वये नोटीस बजावण्यात आलेल्या आर्थिक वर्षाच्या समाप्तीपासून नऊ महिन्यांची मुदत संपल्यानंतर कलम १५३ च्या उपकलम (२) मधील तरतुदींनुसार कलम १४७ अन्वये फेरमोजणी केली जाईल. अशी तरतूद लागू करून व कलम १४८ अन्वये नोटीसला स्थगिती आदेश देण्यात आलेला नाही असे गृहित धरून कलम १४८ (२९ मार्च २०१९) अन्वये नोटीस बजावण्याच्या तारखेपासून नऊ महिन्यांचा कालावधी ३१ डिसेंबर २०१९ रोजी म्हणजेच उपकलम (२) नुसार विहित मर्यादेच्या काटेकोर अंमलबजावणीवर संपणार होता. तथापि, कलम १४८ नोटीस आणि मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्यासाठी नोंदवलेली कारणे, याचिकाकर्त्याने आक्षेप घेतल्याप्रमाणे २५ नोव्हेंबर २०१९ च्या आदेशान्वये मूल्यांकन अधिकारी याचिकाकर्त्याने १३ डिसेंबर

२०१९ रोजी २०१९ ची रिट याचिका क्रमांक ३३६८ दाखल करून आव्हान दिले, ज्यावर या न्यायालयाने कलम १४८ अंतर्गत जारी केलेल्या नोटिशीला स्थगिती दिली म्हणजे कलम १४७ अंतर्गत पुनर्मूल्यांकन आदेश देण्यास कर निर्धारण अधिकाऱ्यास मनाई करणारा अंतरिम आदेश दिला. तसा आदेश २१ सप्टेंबर २०२१ रोजी लागू करण्यात आला.

२८. या न्यायालयाने दिलेल्या आदेशाचे स्वरूप काय आहे आणि या न्यायालयाने दिलेला आदेश कलम १५३ च्या उपकलम (६) मधील तरतुदींमध्ये मोडतो, जेणेकरून उपकलम (६) च्या खंड (१) नुसार बारा महिन्यांच्या मर्यादेचा वाढीव कालावधी उपलब्ध होईल का किंवा त्या आदेशाचा अर्थ लावणे आवश्यक आहे का, असा वाद निर्माण होतो. स्पष्टीकरण १ खालील पहिल्या तरतुदीच्या कक्षेत येणारी परिस्थिती स्वीकारल्यास, म्हणजे पुनर्मूल्यांकन आदेश पारित करण्यासाठी सध्याच्या वस्तुस्थितीत महसूलकडे केवळ साठ दिवसांचा वाढीव कालावधी उपलब्ध होता. तरतुदींचे वरील विश्लेषण केल्यास उपकलमाच्या खंड (१) (६) मध्ये काय तरतूद आहे, हाती असलेल्या वस्तुस्थितीला लागू आहे का, याचा अंदाज येईल म्हणजे या न्यायालयाने पारित केलेल्या आदेशांमध्ये समाविष्ट असलेल्या कोणत्याही निष्कर्षाला किंवा निर्देशाला "परिणामी केले जात आहे"

किंवा त्याची अंमलबजावणी करणे, या अधिनियमांतर्गत अपील किंवा संदर्भाच्या माध्यमातून केलेली कार्यवाही आहे, ज्यासाठी सक्षम प्राधिकरणाकडून असा आदेश प्राप्त झालेल्या किंवा पारित केलेल्या महिन्याच्या अखेरीपासून बारा महिन्यांच्या कालावधीसाठी ही मर्यादा वाढविली जाईल.

२९. या मुद्द्याचे कौतुक करण्यासाठी, न्यायालयाने या तरतुदीचा काय अर्थ लावला आहे हे पाहणे आवश्यक आहे. आयकर अधिकारी विरुद्ध मुरलीधर भगवान दास (सुप्रा) या खटल्यात सर्वोच्च न्यायालयाचे घटनापीठ वस्तुस्थितीचा विचार करत होते, जिथे प्रतिवादी / करदात्याला कर निर्धारण वर्ष १९४९-५० साठी आयटी कायद्याच्या कलम २३ (४) अंतर्गत आयकर मूल्यांकन केले गेले होते, कारण आयटी कायद्याच्या कलम २२ च्या उपकलम (२) आणि (४) अंतर्गत जारी केलेल्या नोटीसचे पालन केले गेले नाही. २७ सप्टेंबर १९५५ रोजी आयटी कायद्याच्या कलम २७ अन्वये हे मूल्यांकन रद्द करण्यात आले, परंतु ते रद्द करण्यापूर्वी असे आढळले की करदात्याने तृतीय पक्षांकडून देय असलेल्या कर्जाची परतफेड करताना प्राप्त केलेले ८८,७३७/- रुपयांचे व्याज उत्पन्न करदात्याने जाहीर न केल्याने मूल्यांकनापासून वाचले आहे. आयकर अधिकाऱ्याने कलम ३४ (१) (अ) अन्वये नोटीस कर निर्धारण वर्ष १९४९-५० साठी आयटी कायद्याचे असे

उत्पन्न मूल्यमापनातून सुटल्याच्या कारणास्तव बजावली. कायद्याच्या कलम २७ अन्वये त्या वर्षाचे मूल्यमापन रद्द झाल्यानंतर प्राप्तिकर अधिकाऱ्याने कायद्याच्या कलम ३४ (१) (अ) अन्वये बजावलेल्या नोटिशीकडे दुर्लक्ष करून त्या रकमेचा समावेश त्याने केलेल्या नव्या मूल्यांकनात केला. करदात्याने त्या आदेशाविरुद्ध अपील केले जे ४ डिसेंबर १९५७ रोजी अपिलीय सहाय्यक आयुक्तांनी दिलेल्या आदेशाद्वारे निकाली काढण्यात आले, ज्यात त्याने असे उत्पन्न करदात्याला मागील लेखा वर्षात प्राप्त झाले होते असे म्हटले होते आणि म्हणूनच आक्षेप घेतलेली रक्कम १९४९-५० समाप्त वर्षाच्या मूल्यांकनातून वगळून १९४८-४९ समाप्त वर्षाच्या मूल्यांकनात समाविष्ट करण्याचे निर्देश दिले. अपिलीय सहाय्यक आयुक्तांनी दिलेल्या निर्देशानुसार प्राप्तिकर अधिकाऱ्याने कर निर्धारण वर्ष १९४८-४९ संदर्भात कायद्याच्या कलम ३४ (१) अन्वये कार्यवाही सुरू केली. अशा कलमान्वये बजावलेली नोटीस प्रतिवादीला ५ डिसेंबर १९५७ रोजी देण्यात आली. करदात्याने अलाहाबाद येथील उच्च न्यायालयात घटनेच्या कलम २२६ अन्वये याचिका दाखल करून ही कारवाई रद्द करण्याची विनंती केली, प्रामुख्याने कायद्याच्या कलम ३४ ने विहित केलेल्या मुदतीनंतर कार्यवाही सुरू करण्यात आली आहे. उच्च न्यायालयाने हा युक्तिवाद मान्य करत प्राप्तिकर अधिकाऱ्याने

सुरू केलेली कारवाई रद्द बातल ठरवली. उच्च न्यायालयाने दिलेल्या अशा आदेशांना चपराक लागल्याने ही कार्यवाही सर्वोच्च न्यायालयात पोहोचली. अशा संदर्भात सर्वोच्च न्यायालयाच्या घटनापीठाने आयटी कायद्याच्या कलम १५३ च्या उपकलम (६) च्या खंड (१) मधील तरतुदींशी साधर्म्य असलेल्या कायद्याच्या कलम ३४ (३) मधील दुसऱ्या तरतुदीतील अटींचा खरा अर्थ काय आहे हे तपासले. आयटी कायद्याच्या कलम ३४ (३) मधील दुसरी तरतूद, जी सर्वोच्च न्यायालयाच्या विचारार्थ आली आणि अहवालात काढल्याप्रमाणे, ती लक्षात घेणे आवश्यक आहे जे असे आहे:

“परंतु या कलमातील कोणतीही कारवाई किती कालावधीत करता येईल किंवा कोणतेही आदेश, मूल्यमापन किंवा पुनर्मूल्यांकन केले जाऊ शकते, हे कलम २७ अन्वये केलेल्या पुनर्मूल्यांकनास किंवा कलम ३१ अन्वये आदेशात समाविष्ट असलेल्या कोणत्याही निष्कर्ष किंवा निर्देशाच्या परिणामी करदाते किंवा कोणत्याही व्यक्तीवर केलेल्या मूल्यांकन किंवा पुनर्मूल्यांकनास लागू होणार नाही. कलम ३३, कलम ३३ ए, कलम ३३ बी, कलम ६६ किंवा कलम ६६ ए.

३०. हाती असलेल्या वस्तुस्थितीच्या संदर्भात, "दिशा" आणि "परिणामी" किंवा "अंमलात आणणे" हे मुख्य शब्द आहेत जे आयटी कायद्याच्या कलम ३४ (३) च्या दुसऱ्या तरतुदीमध्ये वापरलेले सामान्य शब्द आहेत, जसे ते संबंधित वेळी होते आणि सध्या उपकलम (१) अंतर्गत येत आहे, आयटी कायद्याच्या कलम १५३ चे कलम (६) सर्वोच्च न्यायालय वरील अभिव्यक्तींचा अर्थ लावताना असे म्हटले गेले की आयटी एटीमध्ये "शोध" या अभिव्यक्तीची व्याख्या केलेली नाही. दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या आदेश २० नियम ५ चा संदर्भ देत, असे निरीक्षण नोंदवले गेले की, निकाल हा खटल्यात तयार केलेल्या मुद्द्यावरील निर्णय आहे आणि एक निष्कर्ष असा असेल जो स्वतःच्या बळावर किंवा इतर मुद्द्यांवरील निष्कर्षांच्या संयोजनाने खटल्याचा निर्णय घेण्यास कारणीभूत ठरेल. याचा अर्थ असा की, खटल्याचा निपटारा करण्यासाठी आवश्यक असणारा निष्कर्ष असेल, असे निरीक्षण नोंदविण्यात आले. त्यामुळे एखाद्या विशिष्ट वर्षाच्या मूल्यमापनाच्या संदर्भात अपील निकाली काढण्यासाठी आवश्यक असणारा निष्कर्षच अपिलीय सहाय्यक आयुक्तांनी वस्तुस्थितीत नमूद केल्याप्रमाणे करदात्याने दाखविलेले उत्पन्न हे संबंधित वर्षाचे उत्पन्न नाही आणि त्यामुळे ते उत्पन्न अपीलाधीन वर्षाच्या मूल्यमापनातून वगळले जाऊ शकते, असे मत

मांडण्यात आले. अशा परिस्थितीत त्या संदर्भातील निष्कर्ष असा की, उत्पन्न संबंधित वर्षाचे नसते. हे उत्पन्न दुसऱ्या वर्षाचे आहे असे योगायोगाने त्याला वाटू शकते, परंतु मूल्यांकनाच्या वर्षाच्या संदर्भात अपील निकाली काढण्यासाठी तो आवश्यक नाही, असे निदर्शनास आले. त्याचप्रमाणे, तरतुदीमध्ये वापरल्या गेलेल्या "दिशा" या शब्दाचा अर्थ तेव्हा लावला गेला जेव्हा न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले की "दिशा" या शब्दाचा अर्थ निर्वातामध्ये घेतला जाऊ शकत नाही, परंतु कलम ३१ अन्वये अपिलीय सहाय्यक आयुक्त देऊ शकणाऱ्या निर्देशांशी एकत्रित केले पाहिजे. असे निदर्शनास आले की तरतुदीतील "निर्देश" हा शब्द केवळ संबंधित कलमांनुसार अपिलीय सहाय्यक आयुक्त किंवा इतर न्यायाधिकरण त्यांना किंवा त्यांना प्रदान केलेल्या अधिकारांनुसार जारी करू शकणाऱ्या निर्देशांचा संदर्भ देऊ शकतो. म्हणून "शोध" आणि "दिशा" या अभिव्यक्तीला पूर्ण अर्थ दिला जाऊ शकतो, म्हणजेच, शोध हा संबंधित वर्षाच्या मूल्यमापनाच्या संदर्भात दिलासा देण्यासाठी आवश्यक शोध आहे आणि "दिशा" ही अशी दिशा आहे जी अपिलीय किंवा पुनरावलोकन प्राधिकरणास तरतुदींनुसार देण्याचा अधिकार आहे. या शब्दांमुळे कोणतीही अडचण निर्माण होत नाही, कारण ते एकत्र करावे लागतात आणि तरतुदीनुसार शोधाची किंवा दिग्दर्शनाची

व्याप्ती वाढवू शकत नाहीत, हे निरीक्षण करण्यासाठी न्यायालयाने या शब्दांचा "परिणामी किंवा अंमलात आणण्यासाठी" विचार केला. अशा प्रकारे व्याप्ती मर्यादित असेल, तर वरील शब्दही निष्कर्षाच्या आणि दिशांच्या व्याप्तीशी संबंधित असावेत, असे निदर्शनास आले. सर्वोच्च न्यायालयाची संबंधित निरीक्षणे आवश्यक आहेत हे लक्षात घ्या जे असे आहेत :-

"आता आपण उलट निष्कर्षासाठी कोणत्या अभिव्यक्तींवर ठाम विश्वास ठेवला जातो, याची चाचपणी करूया. "वेळ मर्यादित करणारा विभाग", "कोणतीही व्यक्ती", "कोणत्याही शोधाचा किंवा दिशेचा परिणाम म्हणून किंवा परिणाम करण्यासाठी" हे शब्द अवलंबून आहेत. दुरुस्तीपूर्वी 'उपकलम' हा शब्द तरतुदीत होता, पण त्याऐवजी 'कलम' हा शब्द वापरण्यात आला, याकडे लक्ष वेधत ही विशिष्ट दुरुस्ती अपीलारवालील मूल्यमापन वर्षापुरती मर्यादित असेल तर ती रद्द होईल, असा युक्तिवाद केला जातो, कारण असे म्हटले जाते की, कोणत्याही परिस्थितीत आयकर अधिकाऱ्याला अपीलीय सहाय्यक आयुक्तांनी दिलेल्या आदेशानुसार त्या वर्षाची कार्यवाही सुरू करावी लागणार नाही. हा

युक्तिवाद साहजिकच अमान्य आहे. अपिलीय सहाय्यक आयुक्त किंवा अपिलीय न्यायाधिकरण कोणत्या ना कोणत्या कारणास्तव नोटीस रद्द करू शकते आणि त्या स्थितीत प्राप्तिकर अधिकाऱ्याला पुन्हा एकदा कार्यवाही सुरू करावी लागू शकते अशा परिस्थितीत कलम ३४ (१) लागू होईल. "शोधणे किंवा दिशा" हा शब्द इतका व्यापक आहे की, अपिलीय सहाय्यक आयुक्तांनी अपीलात त्यांच्यासमोरील वर्षाव्यतिरिक्त इतर वर्षांच्या मूल्यमापनाच्या संदर्भात प्रत्यक्षात जारी केलेले अपील किंवा निर्देश निकाली काढण्यासाठी आवश्यक असलेला निष्कर्ष कोणत्याही परिस्थितीत ग्राह्य धरला जाऊ शकतो. कायद्याच्या कलम ३४ च्या उपकलम (३) मधील तरतुदीतील "शोध" या शब्दाचा अर्थ काय आहे? प्राप्तिकर कायद्यात "शोध" ची व्याख्या केलेली नाही. नागरी प्रक्रिया संहितेच्या आदेश २०, नियम ५ मध्ये असे म्हटले आहे:

“ज्या खटल्यांमध्ये मुद्दे तयार करण्यात आले आहेत, त्या खटल्याच्या निर्णयासाठी कोणत्याही एका किंवा अधिक मुद्द्यांवरील निष्कर्ष पुरेसा नसल्यास न्यायालय प्रत्येक

स्वतंत्र मुद्द्यावर कारणांसह आपला निष्कर्ष किंवा निर्णय सांगेल.”

त्यामुळे या आदेशानुसार 'शोध' म्हणजे खटल्यात तयार करण्यात आलेल्या मुद्द्यावरील निर्णय होय. नियमाचा दुसरा भाग असे दर्शवितो की असा निष्कर्ष असा असेल जो स्वतःच्या बळावर किंवा इतर मुद्द्यांवरील निष्कर्षांच्या संयोजनाने खटल्याचा निर्णय घेण्यास कारणीभूत ठरेल. म्हणजे खटल्याचा निपटारा करण्यासाठी आवश्यक असणारा शोध असेल.

.....

.....

म्हणूनच "शोध" हा केवळ तोच असू शकतो जो एखाद्या विशिष्ट वर्षाच्या मूल्यमापनाच्या संदर्भात अपील निकाली काढण्यासाठी आवश्यक आहे. अपिलीय सहाय्यक आयुक्त पुराव्याच्या आधारे करदात्याने दर्शविलेले उत्पन्न हे संबंधित वर्षाचे उत्पन्न नाही असे ठरवू शकतात आणि त्याद्वारे ते उत्पन्न अपीलाधीन वर्षाच्या

मूल्यांकनातून वगळू शकतात. त्या संदर्भातील निष्कर्ष असा आहे की ते उत्पन्न संबंधित वर्षाचे नसते. योगायोगाने हे उत्पन्न दुसऱ्या वर्षाचे आहे असे त्याला वाटू शकते, परंतु संबंधित वर्षाच्या संदर्भात अपीलाचा निपटारा करण्यासाठी तो आवश्यक नाही, अपिलीय सहाय्यक आयुक्त कलम ३१ अन्वये देऊ शकतील अशा निर्देशांशी संबंधित खर्चाची सांगड घालणे आवश्यक आहे. त्या कलमांतर्गत तो कलम ३१ (३) (ब), (क) किंवा (ई) किंवा कलम ३१ (४) अन्वये निर्देश देऊ शकतो. तरतुदीतील "निर्देश" हा शब्द केवळ अपिलीय सहाय्यक आयुक्त किंवा इतर न्यायाधिकरण संबंधित कलमांखाली त्यांना किंवा त्यांना प्रदान केलेल्या अधिकारांखाली जारी करू शकणाऱ्या निर्देशांचा संदर्भ देऊ शकतो. त्यामुळे "शोध" या अभिव्यक्तीला तसेच "दिशा" या अभिव्यक्तीला पूर्ण अर्थ देता येईल, तो म्हणजे, संबंधित वर्षाच्या मूल्यमापनाच्या संदर्भात दिलासा देण्यासाठी शोध आवश्यक वाटत आहे आणि निर्देश ही अशी दिशा आहे जी अपिलीय किंवा पुनरावलोकन प्राधिकरणाला त्यामध्ये नमूद केलेल्या कलमांनुसार

देण्याचा अधिकार आहे. "परिणामी किंवा अंमलात आणण्यासाठी" हे शब्द कोणतीही अडचण निर्माण करत नाहीत, कारण ते तरतुदीनुसार शोधण्याची किंवा दिशा शोधण्याची किंवा दिशा वाढविण्याची व्याप्ती एकत्र करावी लागते आणि ती वाढवू शकत नाही. वरीलप्रमाणे व्याप्ती मर्यादित असेल, तर वरील शब्दही निष्कर्षाच्या आणि दिशांच्या व्याप्तीशी संबंधित असणे आवश्यक आहे.

(जोर दिला

आहे)

३१. राजिंदर नाथ विरुद्ध आयकर आयुक्त, दिल्ली (सुप्रा) प्रकरणात आयटी कायद्याच्या कलम १५३ (३) (२) मधील तरतुदीनुसार "शोध" आणि "दिशा" हे शब्द सर्वोच्च न्यायालयाच्या विचारार्थ आले. अपिलीय सहाय्यक आयुक्तांनी दिलेल्या आदेशात कायद्याच्या कलम १५३ (३) (२) च्या अर्थातर्गत काही निष्कर्ष किंवा निर्देश आहेत का, ज्याच्या परिणामी किंवा संबंधित मूल्यमापन

अमलात आणले गेले आहे का, असा युक्तिवाद न्यायालयापुढे करण्यात आला. अशा संदर्भात सर्वोच्च न्यायालयाने 'शोध' आणि 'दिशा' या शब्दांचा अर्थ काय असू शकतो, याचा विचार केला. मूल्यमापनातून उद्धवलेल्या अपीलात, पुनरावलोकनात किंवा संदर्भामध्ये दिलेला निष्कर्ष हा विशिष्ट प्रकरणाचा निपटारा करण्यासाठी, म्हणजे विशिष्ट करदात्याच्या संदर्भात आणि विशिष्ट मूल्यांकन वर्षाच्या संदर्भात आवश्यक शोध असावा, असे मत व्यक्त करण्यात आले. आयटी कायद्याच्या कलम १५३ (३) (२) मधील 'निर्देश' या अभिव्यक्तीसंदर्भात असे निदर्शनास आले की, प्राधिकरण किंवा न्यायालयासमोर खटला निकाली काढण्यासाठी आवश्यक असलेले स्पष्ट निर्देश असणे आवश्यक आहे. आपल्यासमोरील खटल्याचा निर्णय घेताना प्राधिकरण किंवा न्यायालयाला जे निर्देश देण्याचा अधिकार आहे, तेही असायला हवे. त्यामुळे आयटी कायद्याच्या कलम १५३ (३) (२) मधील 'शोधणे' आणि 'दिशा' हे शब्द त्यानुसार मर्यादित आणि अधिक असावेत, असे मत व्यक्त करण्यात आले. विशेषतः कलम १५३ (३) (२) ही प्राधिकरण किंवा

न्यायालयाचे कार्यक्षेत्र वाढविणारी तरतूद नव्हती आणि ती केवळ कलम १४३ किंवा कलम १४४ किंवा कलम १४७ अन्वये मूल्यमापन आदेश देण्याच्या मर्यादेची मर्यादा वाढविणारी तरतूद होती. न्यायालयाच्या संबंधित निरीक्षणांची नोंद घेणे आवश्यक आहे जे खालीलप्रमाणे आहे:

३२. “.... ... एकच युक्तिवाद आहे की अपीलीय सहाय्यक आयुक्तांच्या आदेशात कायद्याच्या कलम १५३ (३) (२) च्या अर्थामध्ये कोणतेही "शोध" किंवा "निर्देश" नाहीत, ज्याच्या परिणामी किंवा ज्या प्रभावाने आक्षेपाई मूल्यमापन केले गेले आहे ते अंमलात आणले गेले आहे.

३३. "शोधणे" आणि "दिशा" हे शब्द अर्थाने मर्यादित आहेत. मूल्यमापनातून उद्भवलेल्या अपीलात, पुनरावलोकनात किंवा संदर्भामध्ये दिलेला निष्कर्ष हा विशिष्ट प्रकरणाचा निपटारा करण्यासाठी, म्हणजे विशिष्ट करदात्याच्या संदर्भात आणि विशिष्ट मूल्यांकन वर्षाच्या संदर्भात आवश्यक शोध असणे आवश्यक आहे. एक आवश्यक शोध होण्यासाठी,

प्रकरण निकाली काढण्यात त्याचा थेट सहभाग असणे आवश्यक आहे. काही प्रकरणांमध्ये हे शक्य आहे की अ च्या संदर्भात निष्कर्ष काढण्यासाठी, ब च्या संदर्भात शोध मागविला जाऊ शकतो. उदाहरणार्थ, जेथे वस्तुस्थिती दर्शविते की उत्पन्न अ किंवा ब चे असू शकते आणि इतर कोणाचेही नाही, तर ते ब चे आहे किंवा ब चे नाही हे शोधणे हे अ चे उत्पन्न म्हणून कर आकारला जाऊ शकतो की नाही या मुद्द्याला अडथळा ठरेल.

'ब'चा आदर करणारा शोध हा 'अ'चा आदर करून अंतिम निष्कर्षपर्यंत पोहोचण्याच्या प्रक्रियेतील एक पाऊल म्हणून जवळून गुंतलेला असतो. तथापि, जर अ च्या दायित्वाबद्दलचा निष्कर्ष ब च्या संदर्भात शोधण्याची आवश्यकता न पडता थेट गाठता येत असेल, तर ब च्या संदर्भात केलेला शोध हा केवळ प्रासंगिक शोध आहे. अ शी संबंधित खटला निकाली काढण्यासाठी हा निष्कर्ष आवश्यक नाही. चौकशीखालील उत्पन्न विचाराधीन मूल्यांकन वर्षात करपात्र आहे की इतर कोणत्याही मूल्यांकन वर्षात हा प्रश्न असताना हीच तत्त्वे लागू

होताना दिसतात. या कायद्याच्या कलम १५३ (३) (२) मधील 'निर्देश' या अभिव्यक्तीसंदर्भात प्राधिकरण किंवा न्यायालयासमोर खटला निकाली काढण्यासाठी आवश्यक असलेले स्पष्ट निर्देश असणे आवश्यक आहे, हे आता सर्वमान्य झाले आहे. आपल्यासमोरील खटल्याचा निर्णय घेताना प्राधिकरण किंवा न्यायालयाला जे निर्देश देण्याचा अधिकार आहे, तेही असायला हवे. कायद्याच्या कलम १५३ (३) (२) मधील "शोधणे" आणि "दिशा" हे शब्द त्यानुसार मर्यादित असणे आवश्यक आहे. कलम १५३ (३) (२) ही प्राधिकरण किंवा न्यायालयाचे कार्यक्षेत्र वाढविणारी तरतूद नाही. ही अशी तरतूद आहे जी केवळ कलम १४३ किंवा कलम १४४ किंवा कलम १४७: आयटीओ विरुद्ध मुरलीधर भगवान दास [१९६४]५२ आयटीआर ३३५ (एससी) आणि एन. के. टी. शिवलिंगम चेट्टीयार विरुद्ध सीआयटी[१९६७]६६ आयटीआर ५८६ (एससी) अंतर्गत मूल्यांकन आदेश देण्याच्या मर्यादेची मर्यादा वाढवते. लवादाने तयार केलेल्या प्रश्नामुळे अपीलीय

सहाय्यक आयुक्त कलम १४७ (१) मधील तरतुदींचे कायद्याच्या कलम १५३ (३) (२) मधील तरतुदींमध्ये रूपांतर करू शकतात का, असा मुद्दा उपस्थित होतो. कलम १५३ (३) (२) केवळ मर्यादेशी निगडित असल्याने या मुद्द्याची प्रासंगिकता किंवा वैधता समजून घेणे सोपे नाही.

३४.

३५. अपिलीय सहाय्यक आयुक्तांच्या आदेशात जादा रकमेचे मूल्यमापन सहमालकांच्या हाती असावे, असे निर्देश आहेत, असे म्हणता येणार नाही. या कायद्याच्या कलम १५३ (३) (२) च्या प्रयोजनासाठी 'दिशा' काय आहे, याची चर्चा यापूर्वीच झाली आहे. काहीही असो, इतर काहीही असो, त्याच्या अटींवर सहमालकांच्या हातातील अतिरेकाचे मूल्यमापन करण्यासाठी प्राप्तिकर अधिकारी "कारवाई करण्यास मोकळे आहेत" हे निरीक्षण "निर्देश" म्हणता येणार नाही. वैधानिक प्राधिकरणाने दिलेले निर्देश सकारात्मक अनुपालन आवश्यक असलेल्या आदेशाच्या स्वरूपाचे असतात.

कारवाई करायची की नाही हे प्राप्तिकर अधिकाऱ्याच्या पर्यायावर आणि विवेकावर सोडले तर आमच्या मते त्याचे निर्देश म्हणता येणार नाही. त्यामुळे आमच्या निर्णयात अपिलीय सहाय्यक आयुक्तांच्या आदेशात प्राप्तिकर कायद्याच्या कलम १५३ (३) (२) च्या अर्थातर्गत कोणताही निष्कर्ष किंवा निर्देश नाही, ज्याच्या परिणामी किंवा परिणामकारक मूल्यमापन कार्यवाही झाली असे म्हणता येईल.

३२. असाच मुद्दा कर्नाटक उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाच्या विचारार्थ प्रधान आयकर आयुक्त आणि इतर विरुद्ध टॅली इंडिया प्रायव्हेट लिमिटेड (सुप्रा) आला होता ज्यामध्ये न्यायालय आयटी कायद्याच्या कलम १५३ (१) (ए) आणि कलम १५३ (३) (२) मधील तरतुदींच्या संदर्भात, करदात्याच्या विनंतीनुसार या युक्तिवादावर विचार करीत होते की रिट याचिकेत दिलेल्या ७ मार्च २०१२ च्या आदेशात उच्च न्यायालयाने कोणतेही निर्देश / निष्कर्ष जारी केलेले नाहीत आणि करदात्यास हे प्रकरण मागे घेण्याचे निर्देश देण्यात आले

होते. विशिष्ट तारखेला मूल्यमापन अधिकाऱ्यासमोर हजर राहणे म्हणजे आयटी कायद्याच्या कलम १५३ (३) (२) च्या अर्थानुसार निर्देश / निष्कर्ष जारी करण्यासारखे नाही. आयकर अधिकारी विरुद्ध मुरलीधर भगवान दास (सुप्रा) आणि राजिंदर नाथ विरुद्ध आयकर आयुक्त, दिल्ली (सुप्रा) या खटल्यात सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या निर्णयांची अंमलबजावणी करताना न्यायालयाने म्हटले आहे की, या तरतुदींचा संबंध तेव्हाच आहे जेव्हा एखाद्या अपिलात, पुनरावलोकनात किंवा संदर्भाचा संबंध येतो, मूल्यमापनातून उद्भवतो आणि तो एखाद्या विशिष्ट प्रकरणाचा निपटारा करण्यासाठी आवश्यक निष्कर्ष असणे आवश्यक आहे आणि त्याचप्रमाणे, एक निर्देश प्राधिकरण किंवा न्यायालयासमोर प्रकरण निकाली काढण्यासाठी आवश्यक असलेले व्यक्त निर्देश असणे आवश्यक आहे आणि प्राधिकरण किंवा न्यायालय आहे असे निर्देश देखील असणे आवश्यक आहे, न्यायालयासमोरील खटल्याचा निकाल देताना असे निर्देश देण्याचा अधिकार आहे. उच्च न्यायालयाने ७ मार्च २०१२ रोजी दिलेल्या आदेशात कोणताही निष्कर्ष किंवा कोणतेही निर्देश नसल्याचे

स्पष्ट झाले आणि त्यानुसार करदात्याच्या वतीने विनंती केल्याप्रमाणे युक्तिवाद स्वीकारला आणि महसुलाच्या विरोधात निर्णय घेतला. न्यायालयाने नोंदवलेली संबंधित निरीक्षणे पुढीलप्रमाणे हाती असलेल्या वस्तुस्थितीप्रमाणेच, हे लक्षात घेणे आवश्यक आहे जे खालीलप्रमाणे आहे:-

“७. या न्यायालयाच्या खंडपीठाने दिनांक ०७.०३.२०१२ च्या आदेशाद्वारे डब्ल्यू.पी.क्र.४५३१३/२०११ या रिट याचिकेचा खालील शब्दांत निपटारा केला.

३. दोन्ही वकिलांनी केलेले म्हणणे लक्षात घेता रिट याचिका स्वीकारण्याशिवाय, संबंधित आदेश रद्द करून हे प्रकरण प्रथम प्रतिवादी-मूल्यमापन अधिकाऱ्याकडे पाठविण्याशिवाय पर्याय नाही.

४. याचिकाकर्त्याने ही कार्यवाही त्यांना नोटीस म्हणून घ्यावी आणि २१ मार्च २०१२ रोजी प्रथम

प्रतिवादीसमोर हजर राहावे. याचिकाकर्त्यांना नव्याने नोटीस बजावण्याचा अधिकार नाही.

८. राजिंदर नाथ विरुद्ध सीआयटी, [१९७९] १२० आयटीआर १४ (एससी) प्रकरणात सर्वोच्च न्यायालय; [१९७९] करअधिकारी २०४ (एससी) आणि आयटीओ विरुद्ध मुरलीधर भगवान दास [१९६४] ५२ आयटीआर ३३५ (एससी) यांनी असे म्हटले आहे की मूल्यांकनातून उद्धवलेल्या अपील, पुनरावलोकन किंवा संदर्भामध्ये दिलेला निष्कर्ष एखाद्या विशिष्ट प्रकरणाचा निपटारा करण्यासाठी आवश्यक शोध असणे आवश्यक आहे. त्याचप्रमाणे न्यायालयाच्या अधिकारासमोर खटला निकाली काढण्यासाठी आवश्यक असलेले निर्देश हे निर्देश असायला हवेत आणि न्यायालयासमोरील खटल्याचा निर्णय घेताना न्यायालयाच्या अधिकाराला ही दिशा देण्याचा अधिकार असला पाहिजे. त्यामुळे या न्यायालयाच्या विद्वान एकल न्यायाधीशांनी ७ मार्च २०१२ रोजी दिलेल्या आदेशात

कोणताही निष्कर्ष किंवा कोणतेही निर्देश नसल्याचे स्पष्ट झाले आहे.

९. या कारवाईला ८ डिसेंबर २०११ ते ७ मार्च २०१२ या कालावधीसाठी म्हणजे १०३ दिवसांसाठी स्थगिती देण्यात आली होती आणि १०३ दिवसांचा कालावधी जोडला गेला आणि कलम १५३ (४) च्या तरतुदीत नमूद केल्याप्रमाणे ६० दिवसांचा कालावधी जोडला गेला तर मसुदा आदेश मूल्यमापन अधिकाऱ्याने ६ मे २०१२ पर्यंत पारित करणे आवश्यक होते, तर तात्काळ प्रकरणात मसुदा आदेश ५ जुलै २०१२ रोजी देण्यात आला आहे आणि म्हणूनच, मसुदा आदेश मर्यादेने प्रतिबंधित आहे आणि न्यायाधिकरणाच्या निष्कर्षात कोणताही दोष आढळत नाही.

३३. कायद्याच्या उपरोक्त तत्वांच्या अनुषंगाने या न्यायालयाने २१ सप्टेंबर २०२१ रोजी दिलेल्या आदेशाच्या स्वरूपावर चर्चा करणे आवश्यक आहे, जसे की आम्ही वरील परिच्छेद ७ मध्ये काढले आहे:

(i) परिच्छेद ३ (अ) ते ३ (ड) मधील मजकुरावरून आदेशाचा आशय पाहता येतो. परिच्छेद ३ (अ) मध्ये आयटी कायद्याच्या कलम १४७ अन्वये मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याविरोधात घेण्यात आलेल्या हरकतींचा निपटारा करण्यासाठी २५ नोव्हेंबर २०१९ च्या रिट याचिकेत दिलेला आदेश रद्द करण्यात आला आहे.

(ii) आदेशाच्या परिच्छेद ३ (ब) मध्ये हे प्रकरण पुढे पाठविण्यात आले संबंधित प्राधिकरणाने ५ मे २०१९ च्या याचिकाकर्त्याच्या आक्षेपाचा पुनर्विचार करणे आणि पुढील आदेश देणे, तसेच याचिकाकर्त्यास २३ एप्रिल २०१९ च्या पत्राच्या उत्तरात कोणतेही "पुढील युक्तिवाद" दाखल करण्याची परवानगी देणे, ज्यात मूल्यांकन वर्ष २०१२-१३ चे मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याची कारणे देण्यात आली आहेत, आदेशाच्या तारखेपासून दोन आठवड्यांच्या आत त्याचे पालन करणे आवश्यक आहे.

(iii) परिच्छेद ३ (क) मध्ये अशी तरतूद आहे की याचिकाकर्त्याने काही मागितले तर

पुन्हा उघडण्याच्या कारणांमध्ये नमूद केलेल्या आकडेवारीबाबत स्पष्टीकरण, याचिकाकर्त्याकडून पत्र प्राप्त झाल्यानंतर संबंधित प्राधिकरणाने दोन आठवड्यांच्या आत ते प्रदान करावे.

(iv) शेवटी आदेशाच्या परिच्छेद ३ (ड) मध्ये असे निदर्शनास आले आहे की, संबंधित अधिकारी त्यावरील हरकतींचा "पुढे" निपटारा करू शकतात. विहित नियमांनुसार याचिकाकर्त्याची वैयक्तिक सुनावणी घेतल्यानंतर मूल्यांकन पुन्हा सुरू करणे.

(v) महत्त्वाचे म्हणजे या आदेशाचा परिच्छेद (४) ज्यात न्यायालयाने स्पष्ट केले आहे की न्यायालयाने या प्रकरणाच्या गुणवत्तेवर कोणतेही निरीक्षण केलेले नाही.

३४. अशा प्रकारे, आयकर अधिकारी व्ही.एस.मुरलीधर भगवान दास (सुप्रा), राजेंद्र नाथ वि. आयकर आयुक्त, दिल्ली (सुप्रा) आणि प्रधान आयकर आयुक्त आणि इतर विरुद्ध टॅली इंडिया प्रायव्हेट लिमिटेड (सुप्रा), निर्णयात नमूद केल्याप्रमाणे कायद्याची तत्त्वे लागू करणे हे होय. खंडपीठाने २१ सप्टेंबर २०२१ रोजी दिलेल्या आदेशात रिट याचिकेचा विशिष्ट पद्धतीने निपटारा करण्यासाठी आवश्यक कोणतेही निष्कर्ष नाहीत, जेणेकरून मूल्यांकन अधिकारी ज्या मुद्द्यांवर

निर्णय घेतील त्यांचे नियमन करता येईल. आपण पाहू शकतो की ज्या संदर्भात महसूल आयटी कायद्याच्या कलम १५३ च्या उपकलम (६) (आय) चा आधार घेऊ इच्छितो जेणेकरून अशा तरतुदीनुसार वाढीव कालावधीचे सर्व लाभ मिळतील, तेव्हा न्यायालयाने वर नमूद केल्याप्रमाणे निर्णयांमध्ये नमूद केलेल्या तत्वांचा अवलंब करणे आवश्यक आहे, जेणेकरून उपकलम (१), (१ अ) आणि (२) च्या अंमलबजावणीपासून अपवाद म्हणून आणि उपकलम (३), (५) आणि (५ अ) मधील तरतुदींच्या अधीन राहून, करदात्यास असे मूल्यमापन, पुनर्मूल्यांकन आणि पुनर्गणना कोणत्याही न्यायालयाच्या "कोणत्याही निष्कर्षाच्या किंवा निर्देशाच्या परिणामी किंवा प्रभावाखाली" केली जात असेल तरच होऊ शकते, सध्याच्या वस्तुस्थितीत प्रासंगिक आहे. अशा प्रकारे, "परिणामी किंवा परिणाम देण्यासाठी" हे शब्द एकत्रितपणे वाचणे आवश्यक आहे. हे दोन्ही अभिव्यक्ती एकमेकांना पूरक असल्याने उपकलम (६) च्या खंड (१) मध्ये निर्दिष्ट केल्याप्रमाणे स्वरूपाच्या क्रमातील कोणत्याही निष्कर्षाला किंवा निर्देशाला परिणामकारक स्वरूप देण्यासाठी करदात्यावर किंवा कोणत्याही व्यक्तीवर असे मूल्यमापन, पुनर्मूल्यांकन किंवा पुनर्गणना करणे आवश्यक आहे. अशा प्रकारे, परिणाम अशा आदेशाद्वारे आणि तरतुदीनुसार एखाद्या आदेशात समाविष्ट

असलेल्या शोध किंवा दिशेचा परिणाम म्हणून तयार करणे आवश्यक आहे. कुठलाही शोध किंवा दिशा त्याच्या तार्किक निष्कर्षपर्यंत नेणे आवश्यक आहे आणि त्या क्रमातील शोधातून किंवा दिशेतून निर्माण होणारा पुढचा भाग कोणता आहे, हे साहजिकच आहे. अशा अभिव्यक्तीची तरतूद करण्यामागे विधिमंडळाचा हेतू असा आहे की, उपकलम (६) च्या खंड (१) मध्ये ज्या आदेशाविषयी सांगितले आहे, तो आदेश असा असणे आवश्यक आहे जे केवळ मार्गदर्शनच करत नाही, तर अशा मूल्यमापन, पुनर्मूल्यांकन किंवा पुनर्मोजणीच्या प्रक्रियेवर नियंत्रण ठेवते, अन्यथा नाही. या निष्कर्षपर्यंत पोचताना, सर्वोच्च न्यायालयाने आयकर अधिकारी विरुद्ध मुरलीधर भगवान दास (सुप्रा) या खटल्यात जे म्हटले आहे त्याचा आम्हाला आधार आहे, जेव्हा सर्वोच्च न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले आहे की "परिणामी किंवा अंमलात आणणे" या शब्दांमुळे कोणतीही अडचण निर्माण होत नाही, कारण ते एकत्र करावे लागतात आणि तरतुदीनुसार शोधाची किंवा दिग्दर्शनाची व्याप्ती वाढू शकत नाहीत. पुढे असे निदर्शनास आले की, जर अशा घटनेत व्याप्ती मर्यादित असेल तर वरील शब्द देखील दिशानिर्देश निष्कर्षाच्या व्याप्तीशी संबंधित असणे आवश्यक आहे.

३५. त्यामुळे येणाऱ्या अशा परिणामांचा विचार करता आयटी कायद्याच्या कलम १५३ च्या उपकलम (६) (आय) मधील तरतुदींनुसार, कलम १५३ च्या स्पष्टीकरण १ खालील पहिल्या तरतुदींमध्ये असे होणार नाही, हा श्री. शर्मा यांचा युक्तिवाद मान्य करण्यास आम्ही राजी होत नाही. खरे तर २१ सप्टेंबर २०२१ च्या आदेशानुसार याचिकाकर्त्याच्या रिट याचिकेवर (सुप्रा) या न्यायालयाने दिलेले कोणत्याही प्रकारे कलम १५३ च्या उपकलम (६) च्या खंड (१) नुसार समजलेले निष्कर्ष नोंदवत नाही किंवा निर्देश जारी करीत नाही. स्पष्टीकरण १ खालील पहिल्या तरतुदीमुळे चालू असलेल्या सध्याच्या प्रकरणात महसुलाला मर्यादेचा परिणाम कसा टाळता येईल हे आम्ही पाहत नाही. आमच्या मते, याचिकाकर्त्याच्या वतीने योग्य युक्तिवाद केल्याप्रमाणे, खालील खंड (ii) स्पष्टीकरण 1 खालील पहिल्या तरतुदीसह तरतुदी लागू करणे, मूल्यांकन अधिकाऱ्याची मूल्यांकन आदेश पारित करण्याची मर्यादा २० नोव्हेंबर २०२१ रोजी म्हणजेच २१ सप्टेंबर २०२१ पासून साठ दिवसांनी (उच्च न्यायालयाने दिलेले आदेश) संपुष्टात आले होते. पहिल्या तरतुदीनुसार वाढीव कालावधी लागू करायचे, तर ही मर्यादा संपल्यानंतर जवळपास दहा महिन्यांनी मूल्यांकनाचे आदेश देण्यात आले आहेत. त्यामुळे कलम १५३ च्या उपकलम (६) (१) अन्वये

वाढीव कालावधी लागू करण्यासंदर्भातील महसुलाचे प्रकरण ग्राह्य धरता येणार नाही.

३६. या न्यायालयाने दिलेल्या आदेशांचे स्वरूप लक्षात घेता, या न्यायालयाने दिलेल्या आदेशांचा अर्थ लावणे आवश्यक आहे, जेणेकरून निष्कर्ष किंवा निर्देश मिळतील आणि परिणामी पुनर्मूल्यांकन आदेश देणे आवश्यक आहे, हे महसूलचे विद्वान वकील श्री. शर्मा यांनी आम्हाला पटवून देण्यासाठी सर्व प्रयत्न केले. आम्ही आमच्या वरील चर्चेच्या प्रकाशात ते स्वीकारण्यास राजी केले नाही.

३७. वरील कारणांमुळे ही याचिका यशस्वी होणे गरजेचे आहे. त्यानुसार प्रार्थना कलम (अ) नुसार परवानगी देण्यात आली.

३८. वरील अटींमध्ये नियम निरपेक्ष केला जातो. खर्च नाही.

(अद्वैत एम. सेठना, जे.)

(जी. एस. कुलकर्णी, जे.)

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

X-X-X-X